

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Helen Prins

**ALAEALISTE KRIMINAALMENETLUSES JA KARISTUSÕIGUSES TOIMUNUD
REFORM JA SELLE MÕJU**

Magistritöö

Juhendaja:

MA Anna Markina

Tallinn

2019

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. Alaealiste õigusrikkujate kohtlemise aluseks olevad regulatsioonid	8
1.1. Regulatsioon Eestis alates 01.01.2018	8
1.2. Alaealiste kohtlemise aluseks olevad rahvusvahelised regulatsioonid	11
2. Alaealiste õigusrikkumised	18
2.1. Alaealiste poolt toime pandud kuritegude statistika 2018.aastal.....	18
2.2. Alaealiste õigusrikkumiste toimumise põhjuste analüüs	20
2.3. Alaealiste õigusrikkujate toimetulekuvõime taastamine	24
3. Empiiriline uurimus	30
3.1. Uurimuse eesmärk ja metoodika	30
3.2. Andmete kogumine ja valim	30
3.3. Tulemuste analüüsimine.....	32
3.4. Uurimuse tulemused ja arutlus.....	33
3.4.1. Alaealiste komisjonide kaotamine.....	33
3.4.2 Kriminaalmenetluse seadustiku § 201 järgi kohaldatavad mõjutusvahendid	36
3.4.3 Kohtu kaudu mõjutusvahendite kohaldamine	46
3.4.4 Uue süsteemi mõju alaealisele õigusrikkujale	50
3.4.5 Koostöö erinevate asutuste vahel alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel.....	54
3.4.6 Arutlus alaealiste õigusrikkujate kohtlemise süsteemi probleemidest	58
KOKKUVÕTE.....	61
The reform in juvenile criminal proceedings and penal law and its impact	65
Kasutatud kirjandus	70
Lisa 1.	75

SISSEJUHATUS

Alaealiste poolt on alati toime pandud tegusid, mille suhtes ühiskond oma hukkamõistu näitab. Ühelt poolt võib olla põhjuseks enese näitamine ja kehtestamine, teiselt poolt gruppi kuulumise soov, mille tõttu võib alaealine midagi väärat korda saata. Alaealise õigusrikkuja puhul on oluline vastutusele võtmisega mõjutada teda edaspidi õigusrikkumisi vältima ja õiguskuulekalt käituma. Selleks, et saavutatud eesmärgid täita, peab olema loodud süsteem, mis kõige paremal moel mõjutab alaealist õiguskuulekalt käituma ka pärast seda, kui tema poolt on õigusrikkumine juba toimunud.

Antud magistritöös vaadatakse alaealise süüvõimelise isiku poolt toime pandud kuritegevust. Inimene on süüvõimeline, kui ta on teo toimepanemise ajal süüdiv ja vähemalt 14 aastat vana.¹ Alates sellest vanusest peaks isik saama aru oma teo keelatusest ja suutma oma tegude eest vastutust võtta. Eeldatakse, et alaealine on küll süüvõimeline, kuid tema süüvõime on piiratud. Tegemist ei ole piiratud süüdivusega KarS § 35 mõttes, vaid just ebapiisava sotsialiseeritusega. Isegi kui alaealine saab aru enda teo keelatusest, ei tähenda see, et ta suudaks täiel määral enda käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtida. Alaealine ei pruugi täiel määral eristada lubatud ja keelatud ning täielikult aduda oma tegude tagajärgi. Seetõttu tuleb igakordselt tuvastada, kas alaealine oli enda vaimse ja kõlblise arengu tasemelt võimeline aru saama oma teo keelatusest ja vastavalt sellele arusaamisele käituma.² See ei tähenda muidugi seda, et alaealine peaks on tegudest pääsema vastutust tundmata.

Alaealiste õigusrikkujatega seoses meetmete tarvitusele võtmine on alati olnud prioriteet. Valitsuse kuritegevusvastased prioriteedid seati esimest korda 2005. aastal siseministri ja justiitsministri Laulasmaa kohtumisel. Selles on eesmärgiks seatud alaealiste poolt toime pandud kuritegudes ja alaealiste vastu toime pandud isikuvastastes kuritegudes tagada kiire kohtueelne menetlus.³ 09.06.2010 vastu võetud kriminaalpoliitika arengusuundades aastani 2018 on ära märgitud alaealiste kuritegevuse ennetamine, sest alaealiste kuritegevuse

---

¹Karistusseadustik. RT I, 04.01.2019, 15.

²RKKK 3-1-1-43-06 14. juuni 2006. a.

³Kuritegevusvastased prioriteedid. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/kriminaalpoliitika/kuritegevusvastased-prioriteedid>

ennetamine võimaldab ära hoida kuritegusid täiskasvanueas.⁴ Kuritegevust ennetav mõju ilmneb siis, kui isik ise otsustab loobuda kuriteo toimepanemisest ja ka ümbritsev keskkond ei soodusta sellist tegevust.

04.05.2017 algatati Vabariigi valitsuse poolt eelnõu „Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmise) 453 SE“⁵. Vastavalt seletuskirjale eelnevalt nimetatud eelnõu juurde oli eesmärk vähendada alaealiste korduvaid õigusrikkumisi. Selle jaoks antakse menetlejale laiemad võimalused reageerida alaealiste õigusrikkumistele kiiremalt ja tõhusamate mõjutusvahenditega. Muudatuste tulemusena pidi tekkima Eestis alaealiste erikohtlemise süsteem, kus olulisel kohal on vastutuse võtmine toimepandud tegude eest ja reageerimine vastavalt alaealiste riskidele ja vajadustele.⁶ Välja toodud eelnõu seletuskirja põhjal on näha, et alaealisega tegelemisel tuleb rõhku panna sellele, et igapäevase tegeletakse individuaalselt, arvestades seejuures isiku eripärade ja käitumise põhjustega.

Alaealiste erikohtlemisel peab Eesti lisaks siseriiklikule vajadusele arvestama rahvusvaheliste aktidega. Alaealiste kohtlemise aluseks on järgmised rahvusvahelised kokkulepped: 1) Lapse õiguste konventsioon; 2) ÜRO Bejingi reeglid; 3) Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta; 4) Euroopa Liidu direktiiv 2016/800/EU, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikke tagatisi.⁷ Kokkulepped on sõlmitud eesmärgil, et alaealistega tegelemisel saavutada parimad võimalikud tulemused ja et riigiti oleks eesmärk ühtne.

1. jaanuaril 2018 muutus kehtetuks alaealise mõjutusvahendite seadus ja alaealiste komisjonid lõpetasid tegevuse. Muutus tähendas seda, et alaealiste komisjoni suunamise asemel tuli kaaluda muid valikuid, mida reformi käigus loodud sätted võimaldasid. Arvestades, et suur

---

⁴Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Arvutivõrgus kättesaadav:

<https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kriminaalpoliitika/kriminaalpoliitika-arengusuunad-aastani-2018>

⁵Arvutivõrgus kättesaadav: [https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/56a447c6-1e2a-4243-a488-4647f80062eb/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(alaealiste%20C3%B5igusrikkujate%20kohtlemise%20muutmise\)](https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/56a447c6-1e2a-4243-a488-4647f80062eb/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(alaealiste%20C3%B5igusrikkujate%20kohtlemise%20muutmise))

⁶Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmise) eelnõu juurde. lk 1. Arvutivõrgus kättesaadav: Ibid.

⁷Alaealistele spetsialiseerunud prokuröride kokkulepe. Kuriteo toime pannud alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Narva-Jõesuu, 21.02.2018.

osa alaealiste poolt toime pandud kuritegusid lähevad lõpetamisele ja kohtus süüdimõistva otsuseni ei jõuta, siis on eriti oluline, et ka lõpetamine on tulemuslik ja ei jäta alaealisele nn karistamatuse tunnet.

Alaealiste õigusrikkujatega tegelemisel tuleb arvestada prokuratuuri rolliga menetluse kestel. Alaealiste menetlustele spetsialiseerunud prokurörid peavad omama teadmisi sotsiaalsüsteemist ning selle pakutavatest võimalustest. Alaealistega tegelevate prokuröride töö on igapäevane infovahetus kohaliku omavalitsuse, ohvriabitöötajate, haridusasutuste, psühholoogide ja kõikide teistega, kes ühel või teisel põhjusel saavad alaealise parimale mõjutamisele kaasa aidata.⁸ Seega on prokuröridel väga oluline roll selles, mis saab alaealisest edasi pärast õigusrikkumise toimepanemist. Prokurör võtab tulenevalt asjaoludest vastu otsused, kuidas alaealisega edasi toimida.

Alates 01.01.2018. aastast on prokuröri roll otsustamisel suurem, kui kunagi varem. Tulenevalt muudatustest on prokuratuuril laiem mõjutusvahendite valik, mida menetluse lõpetamisel alaealise suhtes kasutada. Kui prokurör leiab, et alaealisele ei tule kohaldada KarS §-s 87 sätestatud kohtu poolt määratavaid mõjutusvahendeid või karistust, siis on võimalik menetlus lõpetada ja kohaldada mõjutusvahendeid KrMS § 201 järgi.⁹ Selle tõttu peab antud magistr töö autor eriti oluliseks uurida uue süsteemi tulemuslikkust just prokuröride seisukohast. Magistr töö raames uuritakse, kuidas on alaealistega tegelevate prokuröride töö pärast uue süsteemi rakendumist muutunud, kuivõrd kasutatakse pärast menetluse lõpetamist prokuröride poolt mõjutusvahendeid, millised mõjutusvahendid on efektiivseimad, milline on uue süsteemi mõju alaealistele õigusrikkujatele ja kui kvaliteetne on koostöö erinevate alaealiste õigusrikkujatega tegelevate asutuste vahel. Arvestades, et muudatused on kehtinud alates eelmise aasta algusest, siis on antud teema uurimine aktuaalne ja uue süsteemi mõju ei ole veel piisavalt uuritud.

Käesoleva magistr töö eesmärgiks on välja uurida, kuidas uus alaealiste erikohtlemise süsteem, mis hakkas kehtima 01.01.2018, on enda eesmärgi täitnud ja ka see on soovitud kujul tööle hakanud, millest lähtutakse mõjutusvahendi valikul, milline on selle mõju

---

⁸ Kaldoja K. „Prokurör kui Hunt Kriimsilm ehk Jaan Teemant 100 aastat hiljem“. Juridica 2018/8, lk 520-527.

⁹ Vt viide 6 lk 18.

alaealisele, samuti analüüsida võimalikke kitsaskohti, mis uue süsteemi rakendumisel on tekkinud. Magistritöös keskendub autor põhiliselt alaealiste süütegudele spetsialiseerunud prokuröride seisukohtadele.

Selleks püüab töö autor leida vastused järgmistele küsimustele:

- 1) Miks oli vaja varem kehtinud süsteemi muuta? Kuidas on uus 01.01.2018 kehtima hakanud alaealiste erikohtlemise süsteem tööle hakanud?
- 2) Kuidas prokurörid rakendavad uute sätete valguses loodud võimalusi alaealiste mõjutamiseks ja kas need võimalused on hästi kohaldatavad?
  - 2.1. Millised meetmed on alaealiste mõjutamisel on eelistatumad ja last enim toetavad?
  - 2.2. Millised on takistused ja võimalused prokuröride jaoks mõjutusvahendite kasutamisel?
- 3) Millised on kitsaskohad uuel alaealiste erikohtlemise süsteemil ja võimalikud lahendused?

Andmete kogumiseks on magistritöös kasutatud kvalitatiivset uurimust. Kvalitatiivse analüüsi käigus ei ole andmete töötlemine ja järeldused seotud arvuliste näitajatega, kvalitatiivse uurimuse käigus uuritakse toimuva sisu.¹⁰ Uurimismeetodina kasutatakse poolstruktureeritud intervjuud. Ühest küljest kasutatakse seal varem koostatud intervjuu kava (ettevalmistatud küsimusi), teisest küljest võib poolstruktureeritud intervjuu läbiviimisel muuta küsimuste järjekorda ja küsida täpsustavaid küsimusi.¹¹ Sellisel viisil läbi viidud intervjuu käigus on võimalik paindlikumalt välja uurida hetkeolukorda ja intervjuueeritava mõtteid seoses uurimisküsimusega. Intervjuueeritavateks on kokku 9 alaealiste kriminaalasjadega tegelevat prokuröri, 3 Põhja Ringkonnaprokuratuurist, 3 Lääne Ringkonnaprokuratuurist, 1 Lõuna Ringkonnaprokuratuurist ja 2 Ida Ringkonnaprokuratuurist.

Magistritöö koosneb kolmest osast. Esimene osa annab ülevaate regulatsioonidest, mis on aluseks alaealiste kohtlemisel kriminaalmenetluses. Teises osas on antud ülevaade alaealiste poolt toime pandud kuritegude statistikast, alaealiste poolt toime pandud kuritegude põhjustest ja alaealiste õigusrikkujate toimetulekuvõime taastamisest. Kolmandas osas on esitatud analüüs uurimuse käigus saadud andmete kohta arvestades töös püstitatud küsimusi.

---

¹⁰Laherand, Meri-Liis. „Kvalitatiivne uurimisviis.” Tallinn 2008.a.

¹¹Lepik K., Harro-Loit H., Kello K., Linno M., Selg M., Strömpl J. „Intervjuu“ 2014. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://samm.ut.ee/intervjuu>

Lisas on välja toodud intervjuuküsimused alaealiste kriminaalasjadega tegelevatele prokuröridele.

Märksõnad: *karistusõigus, alaealiste õigusrikkumised, mõjutusvahendid, kriminaalmenetluse lõpetamine.*

1. Alaealiste õigusrikkujate kohtlemise aluseks olevad regulatsioonid

1.1. Regulatsioon Eestis alates 01.01.2018

Alates 01.01.2018 muutus kehtetuks alaealiste mõjutusvahendite seadus ja sellega koos kadusid alaealiste komisjonid. Juba enne uue süsteemi jõustumist oli palju skeptilist suhtumist, sest keegi ei kujutanud ette, mis saab edasi. Alaealiste mõjutusvahendite seadus kehtis pikka aega ja oldi harjunud alaealiste komisjoni tööga. Üks antud magistritöö eesmärke on välja selgitada, kas toimunud muutused regulatsioonides on ennast õigustanud ja kas lapsed saavad uute regulatsioonide valguses vajalikku abi ja toetust.

Regulatsioonide eesmärk oli vähendada alaealiste korduvaid rikkumisi ja muuta reageerimine alaealiste õigusrikkumistele mõjusamaks. Selleks on oluline juhtumi kiire lahendamine, eriteadmistega menetlejate kasutamine, alaealiste riskide ja vajaduste kindlakstegemine, kasutada mõjutusvahendeid karistamise asemel, alaealiste arusaamine vastutusest, vanemate kaasamine ja vabadusekaotuslike meetmete vähendamine.¹² Tulemuse saavutamiseks on oluline hinnata iga juhtumit eraldi ja sellest tulenevalt valida meetmed.

Karistusseadustiku § 87 on sätestatud kohtu võimalused alaealiste ja noorte täiskasvanute mõjutamiseks. Kohtul on võimalik 14 kuni 18 aastast kuriteo toime pannud isikut mõjutada mõjutusvahendiga tingimusel, et alaealise kõlbelise ja vaimse arengu tase ning võime oma teo keelatusest aru saada või oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtida on piiratud. Mõjutusvahendina saab kohaldada: hoiatust; sotsiaalprogrammi; kuriteoga tekitatud kahju hüvitamist või heastamist; sõltuvus- või muud ravi; lepitusteenust; allutamist käitumiskontrollile vastavalt karistusseadustiku §-s 75 sätestatule; 5–60 tundi üldkasulikku tööd; liikumisvabaduse piirangut, vajaduse korral koos allutamisega elektroonilisele järelevalvele vastavalt karistusseadustiku §-s 75 sätestatule; paigutada kinnisesse lasteasutusse, järgides sotsiaalhoolekande seaduses sätestatud kinnisesse lasteasutusse paigutamise põhimõtteid; muud asjakohast isiku poolt vabatahtlikult võetavat kohustust.

---

¹²Tamm K. „Alaealiste õigusrikkujate kohtlemise põhimõtted.“ 22.11.2017. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://ajakiri.lastekaitseliit.ee/2017/11/22/alaealiste-õigusrikkujate-kohtlemise-pohimotted/>

Arvestades alla kahekümne ühe aastasena kuriteo toimepannud täisealise isiku vaimse ja sotsiaalse arengu taset ning kuriteo toimepanemise asjaolusid, võib kohus kohaldada talle KarS § 87 lg 1 punktides 2–8 ja 10 sätestatud mõjutusvahendeid.¹³ Seega võib teatud juhtudel ka täisealine saada alaealisega sama kohtlemise osaliseks, kui asjaolusid arvestades on see mõistlik.

Kohtul on õigus otsustada paigutada vahistatud alaealine vangla asemel kinnisesse lasteasutusse. See võimaldab vahistamise ajal vanglateskkonnast eemal hoida neid noori, kellele ka mõjutusvahendina määratakse tõenäoliselt kinnisesse lasteasutusse suunamine.¹⁴ See näitab, et nii palju kui võimalik välditakse laste sattumist vanglasse. Vanglasse isegi lühiajaline sattumine tähendab kokkupuudet selles viibivate täiskasvanud kinnipeetavatega ja kommetega, mis võivad alaealisele mõju avaldada. Kinnise lasteasutuse teenus on reguleeritud sotsiaalhoolekande seaduse 7-1 jaos (edaspidi SHS). SHS järgi paigutatakse laps kinnisesse lasteasutusse ainult juhul, kui lapse käitumine seab ohtu tema enda elu, tervise või arengu või teiste isikute elu või tervise ja seda ohtu ei ole võimalik kõrvaldada ühegi vähem piirava meetmega.¹⁵ Seega tuleb neid asjaolusid lapse enne lapse kinnisesse lasteasutusse paigaldamist igakülgsest kaaluda.

Karistamise alusest tuleneb see, et alaealisele võib karistuse mõista või määrata ainult siis, kui alaealisele kohaldatava mõjutusvahendiga ei ole võimalik mõjutada teda edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest. See KarS § 56 lg 3 tulenev põhimõte tähendab seda, et kohus peab kaaluma mõjutusvahendi kasutamist alati, kui kuriteo on toime pannud alaealine isik ja karistamine tuleb kõne alla siis, kui mõjutusvahendi kohaldamine ei saa eesmärki täita. Erinevad läbi viidud uuringud on näidanud, et madala riskiga lastele õigusrikkujatele tuleks sekkuda väikseima intensiivsusega, kuivõrd suure tõenäosusega suudavad nad enda käitumist aja jooksul ise korrigeerida ja karistuslik reageerimine võib õigusrikkumise toimepanemise riski hoopis suurendada. Keskmise ja kõrge riskiga õigusrikkujale tuleks seevastu kohaldada sekkumisi intensiivsemalt. Kui igat juhtumit ei kohelda ühtemoodi ja välditakse

---

¹³Karistusseadustik. RT I, 04.01.2019, 15.

¹⁴Rammus K. „Muudatused alaealiste õigusrikkujate kohtlemise süsteemis toetavad noore abivajajaga tõhusamat tegelemist”. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.just.ee/et/uudised/muudatused-alaaliste-oigusrikkujate-kohtlemise-susteemis-toetavad-noore-abivajajaga>

¹⁵Sotsiaalhoolekande seadus RT I, 21.12.2018, 19.

ülereageerimist kergematel juhtudel, siis see säästab ressursse ja peaks vähenema ka korduvkuritegevuse risk.¹⁶ See tähendab seda, et riski hindamine peab olema tulemuslik, et selle põhjal oleks võimalik tuvastada sekkumise vajaduse intensiivsust.

Suures prokuröride roll alaealiste kohtlemisel. Kui prokuratuur leiab, et isikut, kes pani kuriteo toime vähemalt 14, kuid alla 18 aasta vanusena, siis võib prokuratuur kriminaalmenetluse lõpetada, kui alaealist saab mõjutada karistust või karistusseadustiku §-s 87 ettenähtud mõjutusvahendit kohaldamata. Kuriteo toime pannud isiku nõusolekul on prokuratuuril võimalik kohaldada: 10–60 tundi üldkasulikku tööd; kuriteoga tekitatud kahju hüvitamist või heastamist; sotsiaalprogrammi; sõltuvus- või muud ravi; lepitusteenust; muud asjakohast kohustust.¹⁷ Prokuröridel on võimalik kaaluda mitmete võimaluste vahel. Nendel alustel kriminaalmenetlust lõpetades on prokuröridel kohustus selgitada õigusrikkujale ka tema teo olemust ja lõpetamise alust. Ka menetluse lõppedes peab laps mõistma, et tegu ei ole ilma tagajärgedeta, et tegu oli vale ja samal viisil edasi käituda ei tohi. Tähtis on see, et laps mõjutusvahendite kohaldamisel tunneks enda vastutust kordasaadetu ees.

Laste kohtlemisel on oluline roll ka kohalikul omavalitsusel. Kohalikel omavalitsustel on nii senini olnud, kui on ka edaspidi kohustus tegeleda kõigi abivajavate lastega. Alaealiste komisjonide tegevuse lõppemisel saavad kohalikud omavalitsused keskenduda õigusrikkumiste asemel laste murede ja halva käitumise sügavamate põhjuste leidmisele. Kohalikel omavalitsustel on kohustus ise arendada välja ja pakkuda lapsele vajalikke teenuseid, seejuures peab rahaliselt seda toetama ka riik.¹⁸ Kõigi omavalitsuste vajadused ei ole ühesugused ja seda peab teenuste pakkumisel arvesse võtma. Oluline on see, et laps vajalikust abist ilma ei jääks. Kohalik omavalitsuse üksuse ülesanded tulenevad lastekaitseadusest.¹⁹ Selle järgi peab kohaliku omavalitsuse üksus looma tingimused lastekaitsetöö tegemiseks, et tagada neile pandud ülesannete täitmine. Üheks olulisemaks ülesandeks on töö autori arvates näiteks abivajavast lapsest teada saamisel viivitamata lapse abivajaduse hindamine ja lapse abistamiseks meetmete pakkumine.

---

¹⁶Vt viide 6. lk 6.

¹⁷Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 07.12.2018, 24.

¹⁸Vt viide 14.

¹⁹Lastekaitseadus. RT I, 12.12.2018, 49.

Õiguslike regulatsioonide põhjal on lapsega tegelemise kohustus erinevatel organitel. Tulemuslikkuse saavutamiseks on oluline koostöö ja ühise eesmärgi poole liikumine. Üksteisele vastupidiselt töötamine võib tähendada seda, et laps ei saa piisavalt abi või ta ei saa sellist abi, mida tal tegelikult vaja on.

1.2. Alaealiste kohtlemise aluseks olevad rahvusvahelised regulatsioonid

Alaealiste kohtlemise aluseks Eestis on mitmed rahvusvahelised konventsioonid ja lepingud. Samuti on rahvusvaheliselt loodud juhiseid, mis annavad suunised, kuidas alaealistega pärast süüteo toimepanemist toimima peaks. Rahvusvahelistest regulatsioonidest peab oluliseks pidama prokuröride kokkuleppes²⁰ välja toodud rahvusvahelisi kokkuleppeid: lapse õiguste konventsioon; ÜRO Bejingi reeglid; Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta; Euroopa Liidu direktiiv 2016/800/EU, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikke tagatisi. Samuti on aluspõhimõtete loomisel oluline arvestada Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ja Euroopa põhiõiguste hartaga.

Lapse õiguste konventsioon võeti vastu ÜRO peaassamblee poolt 20. novembril 1989. a. Eesti Vabariik ühines lapse õiguste konventsiooniga 26.01.1991.²¹ Lapse õiguste konventsioon toob välja neli üldpõhimõtet: ebavõrdse kohtlemise keeld, lapse huvide esikohale seadmine, lapse ellujäämise ja arengu tagamine ning lapse seisukohtadega arvestamine.²² Seejuures ei ole lapsel ainult õigused vaid kohustus teisi austada ja teistega arvestada. Konventsiooni põhimõtteid järgib ka lastekaitseeadus.

---

²⁰Vt viide 7.

²¹Lapse õiguste konventsioon. RT II 1996, 16, 56.

²²Laste ja noorte õigused ja kohustused. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.oiguskantsler.ee/et/laste-ja-noorte-%C3%B5igused-ja-kohustused>

Lapse õiguste konventsioon toob välja konkreetsed õigused alaealistele, kes on süütegusid toime pannud. Konventsiooni artikli 40 alusel on igal lapsel²³, keda kahtlustatakse, süüdistatakse või kes leitakse süüdi olevat kriminaalses rikkumises õigus sellisele kohtlemisele, mis arvestab lapse väärikutunnet ja väärtushinnanguid, suurendab lapse austust inimõiguste ja teiste inimeste põhivabaduste vastu ning arvestab lapse vanust ja toetab lapse ühiskonda reintegreerimise taotlust ning tema omandatavat konstruktiivset osa ühiskonnas.²⁴ Inimväarikust tuleb alati austada igäühe puhul, aga laste puhul tulevad mängu just vanusest tulenevad erisused. Lapsed vajavad erilist lähenemist, sest vanusest tulenevalt ei saa nad alati asjadest samamoodi aru nagu täiskasvanud ja lapsed vajavad sobivat lähenemist, et neid mõjutada. Kuriteo toime pannud lapse puhul on oluline see, et olenemata korda saadetud kuriteost, saaks temast kunagi täieõiguslik ühiskonna liige. Kuna lapsed ei ole veel täielikult välja kujunenud, nende maailmapilt ei ole kinnistunud nagu täiskasvanul, siis võib nende mõjutamine tõenäoliselt tuua parema tulemuse.

Lisaks üldistele põhimõtetele on laste õigust konventsioonis loetletud garantiid, mis tuleb tagada, kui last süüdistatakse või kahtlustatakse kuriteos. Välja toodud süütuse presumptsiooni põhimõte on sätestatud kriminaalmenetluse seadustiku §-is 7 ja põhiseaduse §-is 22 ja see kehtib ühtemoodi igäühele. Last tuleb informeerida tema vastu esitatud süüdistusest, laps ei pea enda vastu tunnistama jne. Lapse puhul tuleb arvestada selle erisusega, et ta võib vajada lisaks selgitamise kohustust, mõnikord vanema juuresolekut või mõne spetsialisti abi. Iga laps, kellelt on võetud vabadus, lahutatakse täiskasvanutest juhul, kui see pole lapse huvidega vastuolus, ja talle jääb õigus säilitada kontakt oma perekonnaga kirj vahetuse ja kokkusaamiste kaudu, välja arvatud eriolukordades, nagu sätestab artikkel 37.²⁵ Siin tuleb arvestada sellega, et alati ei ole lähedase täiskasvanu juuresolek lapsele hea ega turvaline. Alaealised õigusrikkujad ei pärine tihtipeale eeskujulikest perekondadest, ka nende vanemad võivad olla need, kes panevad õigusrikkumisi toime ja mõjutavad negatiivselt ka last.

---

²³Lastekaitse seadus § 3 lg 2 järgi on laps iga alla 18 aasta vana isik. RT I, 12.12.2018, 49.

²⁴Vt viide 21.

²⁵Ibid.

Samuti tuleneb lapse õiguste konventsioonist soovitus määrata vanuse alammäär, millest allpool laps ei vastuta. Vastavalt karistusseadustikule on süüvõimeline isik vähemalt 14 aastat vana.²⁶ See tähendab seda, et alla 14 aasta vanust isikut ei saa väärteo ega kuriteo eest vastutusele võtta. Mis ei tähenda seda, et noorema kui 14 aastase poolt tekitatud kahju ei kuuluks hüvitamisele, siis lasub endiselt vastutus lapsevanemal.

Kriminaalvastutuse vanuse alammäär on jurisdiktsiooniti erinev. Ühendkuningriikides on vastuse alammäär väga madal (Šotimaal 8, Inglismaal, Walesis ja Põhja-Iirimaal 10), järgnevad riigid viivitavad noorte kriminaliseerimisega ja vastutuse vanuse alammääras on märkimisväärseid erinevusi: 12 Kanadas, Madalmaades ja Türgis; 13 Prantsusmaal; 14 Saksamaal, Itaalias, Jaapanis, Uus-Meremaal ja Hispaanias; 15 Taanis, Soomes, Norras ja Rootsis; ja 18 Belgias ja Luxemburgis.²⁷ Arvestades, et Eesti õigusesse on Saksamaalt palju üle võetud, siis on loogiline, et vanuse alammäär on Eestis sama.

Euroopa Nõukogu ministrite komitee juhised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta võeti vastu 17. novembril 2010 (edaspidi juhised).²⁸ Nimetatud juhised annavad konkreetseid tegevusjuhiseid, kuidas mingis olukorras lastega käituda tuleb. Enne juhiste vastuvõtmist seisnes probleem selles, et kuigi reeglid olid olemas, siis need ei olnud laste suhtes sõbralikud. Euroopa nõukogu selgitas välja, et lapsed ja noored ei usalda süsteemi. Süsteem mõjub neile heidutavalt, neile ei selgitata piisavalt ja eakohaselt, perele pööratakse vähe tähelepanu, menetlused on liiga kiired või vastupidi – liiga aeglased.²⁹ Kui noortel puudub süsteemi vastu usaldus ja nad seda pigem pelgavad, siis ei saa süsteem nende puhul saavutada oodatud eesmärgi. Eesmärkide saavutamiseks tuli teha muudatusi. Samuti oli probleemiks see, et kuigi rahvusvahelisel, Euroopa ja riikide tasandil oli võetud vastu mitmeid õigusakte, valitses seaduste ja praktika vahel endiselt lõhe ning valitsused ja lastega töötavad spetsialistid soovisid suuniseid, et tagada õigusaktides sisalduvate normide tulemuslik

---

²⁶Karistusseadustik. RT I, 04.01.2019, 15.

²⁷Goldson B., Rathbone Building E. „Rethinking Youth Justice: Comparative Analysis, International Human Rights and Research Evidence“ SAGE Publications 2006.a. lk 95.

²⁸Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://rm.coe.int/16804b2cf3>

²⁹Ibid lk 7.

rakendamine.³⁰ Probleeme oli tekkinud raskete kohtuasjadega, mis ühiskonnas leiavad suurt hukkamõistu, aga kui toimepanija on noor, siis tuleb tagada, et kohtumõistmine oleks tema suhtes õiglane ja talle arusaadav. Näiteks kohtuasjas V. ja T. ning Ühendkuningriigi vahel mõisteti 2-aastase lapse röövinud ja surnuks peksnud kahe 10-aastase poisi üle kohut nii, nagu oleksid nad täiskasvanud, ja kohtumenetlust kajastati laialdaselt ajakirjanduses.³¹ Sellise kohtlemisega ei olnud neile tagatud õiglast kohtulikku arutamist, sest me ei saa eeldada, et sellises vanuses laps saab asjadest samaväärselt aru nagu täiskasvanud inimene.

Juhistes on välja toodud, kuidas tagada lapsesõbralikku õigusemõistmist kohtumenetluse eel, ajal ja järel. Alates esimesest kokkupuutest kohtusüsteemiga on lastel õigus saada teavet ja nõustamist. Teavet ja nõu tuleb lastele anda nende eale ja küpsusele kohandatud viisi, lisaks tuleb arvestada, et vanematele antud teave ei tohi asendada teabe andmist lapsele. Era- ja pereelu puutumatus kaitse puhul tuleb arvestada, et ei tohi anda teavet ega isikuandmeid, mis võiksid paljastada lapse isiku või kaudselt võimaldada lapse isiku kindlakstegemist.³² Eestis avaldatakse veebis istungi toimumise aja kohta ja kohtulahendi kuulutamise aja kohta alaealisega seonduvalt alaealise süüdistatava nimetähed. Kohtulahendis alaealise süüdistatava nimi ja isikukood või sünniaeg asendatakse initsiaalide või tähemärgiga, välja arvatud juhul, kui avaldatav jõustunud kohtulahend on vähemalt kolmas, milles alaealine on kuriteos süüdi tunnistatud.³³ Selline suund näitab seda, et isegi kriminaalkaristuse saanud alaealist kaitstakse liigse häbimärgistuse eest.

Lastel peab olema turvaline ja spetsialistid peavad olema koolitatud lastega töötamiseks, samuti tuleb arendada erinevate lastega töötavate spetsialistide vahelist koostööd.³⁴ Töö kirjutaja üheks eesmärgiks on intervjuude käigus välja selgitada, kas prokuröre on piisavalt spetsiaalselt koolitatud ja kas koostöö erinevate spetsialistide vahel toimib. Arvestades, et alaealiste õigusrikkujatega puutub kokku erinevaid spetsialiste, siis on oluline, et kogu see jada töötaks.

---

³⁰Ibid lk 37.

³¹T and V v. United Kingdom. 16.12.1999. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/t-and-v-v-united-kingdom>

³²Vt viide 28 lk 20-22.

³³Isikuandmete töötlemine kohtumenetluses. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.kohus.ee/et/kohtusse-poordumine/isikuandmete-tootlemine>

³⁴Vt viide 28 lk 22-23

Juhiste järgi tuleks vabadusekaotuslikku karistust kasutada viimase abinõuna ja lapsi tuleks täiskasvanutest eraldi kinni pidada.³⁵ Vangistusseaduse järgi hoitakse vanglas eraldi alaealisi ja täiskasvanuid.³⁶ Nagu oli Eestis 01.01.2018 kehtima hakanud regulatsioonide juures näha, siis Eestis on suund sellel, et vältida alaealisele vabadusekaotusliku karistuse määramist.

Ühinenud rahvaste organisatsiooni miinimumnõuded alaealiste õigusemõistmise haldamise kohta ("The Beijing Rules") võeti vastu peaassamblee 29. novembri 1985. aasta resolutsiooniga 40/33.³⁷ Selle põhjal peavad liikmesriigid silmas pidama alaealise ja tema perekonna heaolu. Tuleb arendada tingimusi, mis tagavad alaealisele mõtteka elu kogukonnas, mis on võimaluse korral vaba kuritegevusest. Alaealiste õigusemõistmine peab olema iga riigi arenguprotsessi lahutamatu osa. Alaealiste õigusemõistmise teenuseid arendatakse ja kooskõlastatakse süstemaatiliselt: teenustega seotud töötajate arendamine, pädevuse parandamine ja säilitamine, sealhulgas meetodid, lähenemisviisid ja hoiakud.³⁸

Beijingi reeglid käsitlevad kriminaalvastutusele võtmisele vanuse alammäära küsimust. Õigussüsteemid, kus tunnustatakse alaealiste puhul kriminaalvastutusele võtmise vanuse alammäära, ei tohiks see määr olla liiga madal ja tuleb silmas pidada emotsionaalset, vaimset ja intellektuaalset küpsust. Kriminaalvastutuse minimaalne vanus oleneb suuresti ajaloost ja kultuurist. Küsimus on selles, kas laps oma arusaamise ja mõistmise kohaselt saab olla vastutav oma antisotsiaalse käitumise eest. Kui kriminaalvastutuse vanus on liiga madal või kui vastutuse alammäära ei ole üldse, muutuks vastutuse mõiste mõttetuks.³⁹ Nagu ka teiste regulatsioonide puhul, ei ole Beijingi reeglites soovitatud konkreetset vanust, millest alates võiks vastutusele võtta, sest seda tuleb hinnata iga riigi puhul eraldi.

Alaealiste kohtusüsteem peab rõhutama alaealise heaolu ja peab seda tehes tagama, et mis tahes reaktsioon alaealiste õigusrikkujate suhtes oleks alati proportsionaalne. Alaealiste

---

³⁵Vt viide 28 lk 24.

³⁶Vangistusseadus § 12 lg 1 p 2. RT I, 09.03.2018, 19.

³⁷United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"). Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/BeijingRules.aspx>

³⁸Ibid lk 1.

³⁹Ibid lk 3.

heaolule rõhumine aitab vältida pelgalt karistavaid sanktsioone. Proportsionaalsuse hindamisel ei tohiks arvestada ainult kuriteo raskust, vaid rikkuja individuaalsed asjaolud peaksid mõjutama reaktsiooni proportsionaalsusele.⁴⁰ Eesti süsteemis on lähenemine individuaalne ja arvestatakse rikkuja isikuga. Alaealise õigusrikkuja kohtlemisel arvestatakse ka seda, et tegemist on abivajava lapsega ja sellest tulenevalt ei ole karistuslik mõjutamine esmane valik.

Arvestades alaealiste erivajadusi ja erinevaid saadaval olevaid meetmeid, peaks piisavalt kaalutlusruumi olema kõikidel menetluse etappidel ja alaealiste õigusemõistmise eri tasanditel, sealhulgas uurimise, süüdistuse esitamise, lahendamise ja korralduste järelkontrolli ajal. Põhilised menetluslikud tagatised, nagu süütuse presumpatsioon, õigus olla teavitatud süüdistusest, õigus vaikida, õigus kaitsjale, õigus vanema või hooldaja juuresolekule, tunnistajate vastamis- ja ristküsitlusõigus ning kaebuse esitamise õigus kõrgemale asutusele tagatakse kõikides menetluse etappides. Alaealiste õigust eraelu puutumatusse tuleks austada igal menetluse etapil.⁴¹

Beijingi reeglite uurimise ja süüdistuse osas on välja toodud, et esimene kokkupuude õigussüsteemiga peaks tegema võimalikult vähe kahju, esimene kokkupuude võib alaealise suhtumist riiki ja ühiskonda sügavalt mõjutada. Edasise sekkumise edu on sõltub suuresti sellistest algsetest kontaktidest. Kaastunne ja meelekindlus on olulised sellistes situatsioonides.⁴² Seal on selgelt välja toodud, et juba esimene kokkupuude võib määrata suures osas edasise, hilisem kahju kustutamine on märksa raskem, kui kohe asjatundlikult käitudes alaealist mõjutada.

Kinnipidamine on kõige rangem meede ka alaealiste puhul. Reeglite kohaselt tuleks vältida alaealiste kinnipidamist kohtupidamiseni ja seda tuleks kaaluda viimase abinõuna. Tuleb arvestada sellega, et kinnipidamine „saastab kriminaalselt“ ja seda ei tohi alahinnata. Alaealisi

---

⁴⁰Ibid lk 3-4.

⁴¹Ibid lk 4-5.

⁴²Ibid lk 6.

tuleb pidada kinni täiskasvanutest eraldi.⁴³ Samad põhimõtted olid välja toodud juhistes lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta.⁴⁴

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon ja Euroopa põhiõiguste harta nii detailselt alaealiste õigusrikkujate teemat ei puuduta, välja on toodud rohkem üldised põhimõtted inimõiguste austamisel. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 5 järgi ei või kellelki võtta tema vabadust, välja arvatud seadusliku korralduse alusel alaealise kinnipidamine hariduslikuks järelevalveks või tema seaduslik kinnipidamine pädeva õigusasutuse ette toomiseks. Artikkel 6 järgi võib istungi ajakirjanikele ja üldsusele täielikult või osaliselt kinniseks kuulutada alaealise huvides.⁴⁵ Euroopa põhiõiguste harta on loetlenud artiklis 24 lapse õigused, aga ei ole puudutanud kitsamalt õigusrikkumistega seonduvat. Välja on toodud põhimõtte, et kõikides lastega seotud toimingutes, mida teevad avalik-õiguslikud asutused või eraõiguslikud institutsioonid, tuleb esikohale seada lapse huvid.⁴⁶

Rahvusvahelisi regulatsioone vaadates on näha, et välja joonistuvad põhimõtted, mis on Eesti õigusesse juba üle võetud.

---

⁴³Ibid lk 8.

⁴⁴Vt viide 28.

⁴⁵Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010, 14, 54.

⁴⁶Euroopa Liidu põhiõiguste harta. 2012/C 326/02. Euroopa Liidu Teataja C326/391.

2. Alaealiste õigusrikkumised

2.1. Alaealiste poolt toime pandud kuritegude statistika 2018.aastal

Alaealiste poolt toime pandud kuritegevuse statistika annab ülevaate, milliseid kuritegusid alaealised toime panevad. Eelnevate aastatega võrreldes on võimalik tuvastada, kas alaealiste poolt toime pandud kuritegude arv on eelnevaga võrreldes kasvanud või kahanenud.

2018. aastal pandi kokku toime 27 125 kuritegu, mida on rohkem, kui 2017.aastal, kui pandi toime 26 984 kuritegu. 2018. aastal katkes esimest korda viimase 15 aasta jooksul kuritegude langustrend.⁴⁷ Ka alaealiste poolt toime pandud kuritegude arv kasvas võrreldes 2017.aastaga. 2018.aastal pandi alaealiste poolt toime 1124 kuritegu, 2017.aastal oli alaealiste poolt toime pandud kuritegude arvuks 1022. Alaealiste kuritegevus suurenes eeskätt varguste arvu suurenemise tõttu.⁴⁸ Kuritegude üldarvu suurenemine on tähendanud ka alaealiste kuritegude arvu suurenemist. Alaealiste poolt registreeriti 2018.aastal 102 kuritegu rohkem, kui eelneval aastal. Selle arvu põhjal ei saa teha järeldust, et uus alaealiste kohtlemise süsteem ei ole ennast õigustanud, samuti ei saa tuvastada seda, et uus süsteem on mõjunud positiivselt. Arvestada tuleb ka sellega, et alaealiste arv rahvastikus vanuses 10-19 aastat on 2018.aastal suurem, kui see oli 2017.aastal. 10-14 aastaseid oli 2018.aastal võrreldes 2017.aastaga 2792 võrra rohkem ja 15-19 aastaseid oli 2018.aastal võrreldes 2017.aastaga 627 võrra rohkem.⁴⁹

Alaealiste poolt on kõige enam esindatud isikuvastased kuriteod, sellele järgnevad varavastased kuriteod. 2018.aastal moodustas 44 %-i kõigist alaealiste poolt toime pandud kuritegudest isikuvastased kuriteod ja 40%-i varavastased kuriteod. Isikuvastastest kuritegudest oli peamiselt toime pandud enim kehalist väärkohtlemist ja varavastastest kuritegudest enim vargust. Kehalist väärkohtlemist pandi toime 450 korral, varguseid 351

---

⁴⁷ Ahven A. Kuritegevus Eestis 2018. Kuritegevuse ülevaade. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/02_kuritegevuse_ylevaade.pdf

⁴⁸ Surva L., Tamm K. Kuritegevus Eestis 2018. Alaealiste õigusrikkumised. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/05_alaealiste_oigusrikkumised.pdf

⁴⁹ Eesti statistika. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV021&lang=2>

korral, avaliku korra rasket rikkumist 61 korral ja asja omavolilist kasutamist 41 korral.⁵⁰ 2017.aastal registreeriti alaealiste poolt toime pandud kehalise väärkohtlemise juhtumeid 397, varguseid 228, avaliku korra rasket rikkumist 115 ja asja omavolilist kasutamist 46 korral.⁵¹ Nagu arvudest nähtub, siis kahe esimese rikkumine puhul on toime pandud kuritegude arv kasvanud 2018.aastal, kahe viimase rikkumise puhul registreeritud kuritegude arv vähenenud, avaliku korra rasket rikkumist on registreeritud peaaegu poole vähem, kui 2017.aastal.

Kuritegude lahendamise määr on näitaja, mille puhul arvutatakse lahendatud kuritegude osakaal samal perioodil registreeritud kuritegudest. 2018. aastal oli lahendamise määr 63%, s.t kohtueelses menetluses jäi ca 38% registreeritud kuritegudest lahendamata või leiti menetluses, et tegu ei olnudki kuriteoga. 13 %-i lõpetatud kuritegudest lõpetati KrMS § 201 alusel, st kriminaalmenetlus lõpetati alaealise toimepanija korral.⁵² Alaealise toimepanija puhul lõpetatakse menetlus või seda üldse ei alustata, kui õigusvastase teo on toime pannud oma ea tõttu süüvõimetu alaealine, st alla 14 aasta vanune isik. Prokuratuur võib kriminaalmenetluse lõpetada ka siis, kui isikut, kes pani kuriteo toime vähemalt neljateist-, kuid alla kaheksateistaastasena, saab mõjutada karistust või karistusseadustiku §-s 87 ettenähtud mõjutusvahendit kohaldamata.⁵³ 2017. aastal prokuratuuri poolt või loal alaealiste asjus tehtud lõplikest menetlusotsustest moodustasid enamiku (72%) kriminaalmenetluse lõpetamised ja kohtusse saadeti 28% asjadest. 2017.aastal kasutati alaealiste suhtes kõige enam kriminaalmenetluse lõpetamist kriminaalasja materjalide alaealiste komisjonile üleandmisega (23%) või oportuuniteediga (20%).⁵⁴ Alaealiste suhtes kriminaalmenetluse lõpetamises toimus suurim muutus, sest alaealiste komisjonid kadusid ja seda võimalust menetluse lõpetamiseks enam kasutada ei saanud. Prokurörid leppisid kokku, et menetluse lõpetamiseks KrMS §202 ja 203¹ alusel alaealiste puhul üldjuhul vajadus puudub, küll aga võimaldavad nii KrMS § 202 kui ka KrMS § 203¹ mõjutusvahendite individualiseerimist 18 kuni 21 aasta vanuste toimepanijate puhul. KrMS § 203 alusel lõpetamist alaealiste puhul

---

⁵⁰Vt viide 48.

⁵¹Ahven A., Kruusmaa K-C., Leps A., Tamm K., Tammiste B., Tüllinen K., Solodov S., Sööt M-L. Kuritegevus Eestis 2017 lk 30.

⁵²Kruusmaa K-C. Kuritegevus Eestis 2018. Kriminaaljustiitsüsteem. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/12_kriminaaljustiitsusteem.pdf

⁵³Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 07.12.2018, 24.

⁵⁴Vt viide 51 lk 27.

üldjuhul ei kohaldata ning seda välditakse ka 18- kuni 21-aastaste puhul, et toetada vastutuse võtmist toime pandud teo eest kannatanu ees ning suurendada kasvatuslikku mõju.⁵⁵

Alaealiste poolt toime pandud kuriteod toimusid enamasti avalikus kohas. 39%-i toimus koolis vm lasteasutuses, 33%-i tänaval vm avalikus kohas, 11%-i spordiasutuses või meelelahutuskohas, 2%-i eluruumis, 2%-i poes või kaubanduskeskuses ja 13%-i muus kohas.⁵⁶

2018.aastal alaealiste poolt toime pandud vägivallakuritegudest pandi 79%-i ulatuses toime meessoost isikute poolt, 13%-i naissoost isikute poolt ja 8%-il juhtudest pandi toime mõlemast soost isiku poolt. Vargustest pani toime 92%-i ulatuses poisid, 8%-i ulatuses tüdrukud. Avaliku korra rikkumistes oli toimepanijaks 78%-i ulatuses poisid ja 22%-i ulatuses tüdrukud.⁵⁷ 2017.aastal olid kuriteos kahtlustatavatest alaealistest 84% poisid ja 16% tüdrukud.⁵⁸ Seega on endiselt väga tugevalt näha, et alaealiste poolt paneb suurema osa kuritegusid toime meessoost isik. Sellest tulenevalt tuleb kõige suuremat tähelepanu pöörata kuritegevuse vähendamisele poisilaste seas.

2.2. Alaealiste õigusrikkumiste toimumise põhjuste analüüs

Alaealised on ikka piire komanud ja testinud täiskasvanute taluvuspiiri. Valesti käitumine võib paljusid vihastada ja koguni kahju tekitada, aga see peaks ka panema mõtlema, et miks nii toimitakse. Keegi alaealistest õigusrikkujatest ei ole sündinud halvana, inimese elu kujuneb ajaga ja seda mõjutab erinevad asjaolud. Autori eesmärk on selgitada, mis võib alaealise viia kuriteoni ja miks on põhjendatud nende puhul erikohtlemine.

Ameerika Ühendriikide ülemkohtu otsuses Miller v Alabama (2012) on kirjeldatud põhjuseid, miks alaealisele kui klassile, isegi kui nad on süüdi mõistetud raskes kuriteos nagu tapmine,

---

⁵⁵Vt viide 7.

⁵⁶Vt viide 48.

⁵⁷Vt viide 48.

⁵⁸Vt viide 51 lk 26.

on justitssüsteemis eriline kaitse. Viidati noorukite kalduvusele võtta riske ja käituda vastavalt tunnetele, nende sõltuvusele teistest ja piiratud võimele vältida negatiivseid tagajärgi või ebaõnnestumisi (nt kuritarvitamine, negatiivne vastastikune mõju), kuriteo kontekst (või riskide võtmise kalduvus; või sõltuvuse tegurid noorte osalemisele kuriteos), ebaküpsuse möödumine ja küpsusega kaasnev paranenud rehabilitatsioonipotentsiaali ning noorukite väiksem suutlikkus või pädevuse mõistmine ja otsuste tegemine seoses vahistamisega.⁵⁹ Noored inimesed on impulsiivsed ja nad tahavad katsetada, uusi asju proovida. Samuti on nad väga palju mõjutatav teistest – nii kaaslastest, kui ka täiskasvanutest, kes neile mõju avaldavad.

Õigusrikkumiste toimepanemise riskifaktoriteks on vaba aja veetmine suurema sõprade grupiga, kuritegeliku grupi liikmeks olemine, sõprade olemasolu, kes tarvitavad narkootikume, panevad toime poevargusi või on kellelegi kehavigastusi tekitanud. Kui arvesse võtta sõpradega seotud tegurid, muutuvad erinevused vanuse vahel ebaoluliseks. Probleemse alkoholitarbimise riskiteguriteks on vaba aja veetmine sõpradega, eriti suuremas sõprade grupis.⁶⁰ Uuringust tulenevalt on põhjust järeldada, et kui laps liigub ringi halvemas seltskonnas, siis tuleb sellele tähelepanu pöörata, sest see mõjutab last suurema tõenäosusega ka ise kuritegusid toime panema.

Siiski tuleb arvestada, et lapsi ei mõjuta ainult väljaspool kodu toimuv, vaid ka koduseinte vahel toimuv. Lapsevanematel on laste üle suur võim, mis küll aja jooksul järjest väheneb, aga mõjutab siiski päris kaua. Kui sõpradest on lapsel võimalik teatud tingimustel loobuda, siis vanemate ja muude pereliikmete puhul see nii ei ole. Peres esineva vägivalla eest on samuti võimatu täielikult põgeneda ja selle mõju võib lapsele olla üsna suur. Lapse tunded võivad peegelduda hilisemate õigusrikkumiste toimepanemise näol.

Vaatame lapse õiguste ja vanemluse 2018.a. uuringut, et selgitada täiskasvanute enda suhtumist laste füüsilisse karistamisse. 2018. aastal oli kolmandik (33%) täiskasvanutest pigem nõus ja kümnendik (9%) täiesti nõus, et teatud olukordades on laste füüsiline

---

⁵⁹Arnold S., Flack D., Heilbrun K. „Risk assessment and juvenile resentencing: A critical analysis“. Wiley Online Library 18.10.2018.

⁶⁰Markina A., Žarkovski B., „Laste hälbiv käitumine Eestis“. Tallinn 2014. Lk 68.

karistamine (löömine, tutistamine, näpistamine või mis tahes muul viisil valu või ebameeldivuse tekitamine) vajalik ja mõistetav kasvatusvahend. Lisaks oli veel välja toodud, et laste füüsilist karistamist sallitakse ja mõistetakse enam kui täiskasvanute vahelist vägivalda. Ligi kaks kolmandikku (64%) täiskasvanutest on pigem või täiesti nõus väitega, et laste füüsiline karistamine on vägivald, mitte kasvatusmeetod. Sealjuures on arvestatav hulk (22%) täiskasvanuid, kes küll peab laste karistamist vägivallaks, kuid samal ajal leiab, et teatud olukordades on see vajalik ja mõistetav.⁶¹ Füüsilise karistamise kasutamine ning laste füüsiline väärkohtlemine tõstab alaealiste õigusrikkumiste esinemise riski. Alaealised, keda laste hälbiva käitumise uuringule eelneval aastal karistati füüsiliselt, panid toime õigusrikkumisi kaks korda sagedamini kui lapsed, keda vanemad ei ole füüsiliselt karistanud. Ka väärkohtlemine tõstab märgatavalt (1,8 korda) õigusrikkumiste toimepanemise riski. Väärkoheldud lastel esines ka alkoholiga liialdamist kaks korda sagedamini võrreldes lastega, keda vanemad ei ole tugevalt peksnud või muul viisil vigastanud.⁶² Eelnevalt oli välja toodud, et alkoholitarbimine iseenesest suurendab süütegude toimepanemist ja alkoholi tarbimine toimub enamasti seltskonnas. Seega võib pere ise olla põhjuseks, mis laps halba seltskonda satub ja alkoholi tarbima hakkab ning lõpuks süütegeusid toime panema hakkab.

Kuna paljud vanemad siiski füüsilist karistamist veel kasutavad, siis nad ei taju selle mõju lapsele. Karistamise mõju ei avaldu ainult hetkes, kui laps tunneb valu ja alandust, see jääb tema sisse ja võimendub iga korruga. Kas sellisel juhul võiks olla lahenduseks suurema hulga vanemate kriminaalkorras karistamine? Ei suudeta ette kujutada viiendikku lapsevanematest karistatuna, nii suure hulga puhul tekitab ka karistusega ähvardamine mitmeid eetilisi küsimusi. Kui praegusel ajal menetlevad politsei ja prokuratuur sadakond sellist kriminaalasja aastas, siis karistuslikku reageerimist rõhutavas ühiskonnas võiks neid olla tuhandeid. Tuleb arvestada sellega, et lapsed on ideaalsed ohvrid, kes reeglina kaitsevad oma vägivaldset vanemat.⁶³ Kodune väärkohtlemine on kuritegu, mida paljud teevad, aga vahele jäävad vähesed. Politseini jõuab vähem kui 1 protsent juhtumitest, mis tähendab, et vahelejäämisrisk

---

⁶¹Anniste K., Biin H., Osila L., Koppel K., Aaben L., Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018, aruanne Praxis 2018.a. lk 52-53. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2017/11/Lapsed-vanemad-aruanne.pdf>

⁶²Vt viide 60 lk 52-53.

⁶³Salla J.: vägivalda mõju lapsele ei arvestata piisavalt. ERR 30.11.2018. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.err.ee/881070/jako-salla-vagivalda-moju-lapsele-ei-arvestata-piisavalt>

on minimaalne. Laste suhtes vägivalda kasutavad vanemad tekitavad iga kord reaalselt valu, teinekord ka vigastusi ning paljudel juhtudel hingehaavu, mida ei paranda ka aeg.⁶⁴ Selles osas tuleb arvestada, et ka vanemate karistamine ei aita tegelikult last ja võib talle mõjuda isegi halvemini, kui vanema karistamata jätmine. Laps ei soovi tegelikult seda, et vanem saaks karistada, samas tuleks kuidagi vanemaid mõjutada lapsi mitte väärkohtlema.

Alaealiste jätkuvate õigusrikkumiste põhjustena on nähtud ka seda, kuidas neid on õigusrikkumise puhul koheldud. Ehk siis valitud karistusmeede võib olla põhjuseks, miks noor jälle kuritegelikule teele asub, seda ka siis, kui ta on juba täiskasvanuks saanud. Alaealise vabaduse piiramist välditakse, kuni alternatiivsed meetmed käitumise suunamiseks on ammendunud ja vabaduse võtmisel tuleb seda teha võimalikult lühikeseks ajaks.⁶⁵ Seega on vabaduse võtmine käsitletav kõige karmima ja rohkem mõjutavama meetmena. Vabadusekaotusliku karistuse kandmine võib suurendada ka riski, et alaealine jätkab kuritegude toimepanemist. Iga alaealise õigusrikkujaga teglev isik peaks mõtlema sellele, et tema tegelemisest võib oleneda see, kas alaealine paneb veel kuritegusid toime.

Alaealisena kasvatus- või karistusasutusse paigutamine, haridustee katkemine, normaalse eriala puudumine, varases vanuses omandatud kahjulikud harjumused ja ka sotsiaalne märgistamine määrab sellise kontingendi juba ette ühiskonnas madalale positsioonile. 1985-1999 läbiviidud uuring näitas, et alaealiste pikaajaline sotsiaalne isoleerimine ja institutsionaliseerimine on kahjulik. Kuigi alaealisi on võimalik kriminaalkorras karistada, siis tuleb seda hoolikalt kaaluda, sest alaealisena kriminaalkorras karistamine seostus otseselt edasise kriminaalse karjääri kulgemisega.⁶⁶ See võib olla ka põhjus, miks on just alaealiste puhul mõistlik kriminaalmenetlusi pigem lõpetada, kui saata kriminaalasjad kohtusse ja karistada alaealist kriminaalkorras. Kriminaalkorras karistatus jõuab karistusregistri andmekogusse ja jälg jääb pikemaks ajaks. Kriminaalmenetluse lõpetamine iseenesest ei tähenda seda, et isik ei tajuks enda vastutust ja tagajärgi, aga see annab talle paremad võimalused tulevikuks, ka võimaluse pääseda suuremast häbimärgistusest.

---

⁶⁴Ibid.

⁶⁵Vt viide 7.

⁶⁶Saar J. „Alaealiste kasvatus- ja karistusasutuste kasvandike hilisemad kriminaalsed karjäärid.“ Lk 717, 725-726 Juridiva X 2003.a.

Kasvatusasutusse paigutamisel ei kao noore inimese probleemid kuhugi vaid need käivad temaga kaasas. Kaagvere erikooli (nüüd Maarjamaa hariduskollegium) töötajad nägid korrarikumiste taga tüdrukute käitumisprobleeme. Tüdrukuid tõukab probleemset käituma: sotsiaalsete oskuste puudujäägid, sõltuvusprobleemid ning psüühikahäired ja -probleemid. Pingeolukorras haaravad tüdrukuid tugevad emotsioonid, mida väljendatakse lärmakalt ja agressiivselt, sest puuduvad oskused ja suutlikkus olukorraga teistmoodi toime tulla.⁶⁷ See näitab seda, et halvasti käituvatel lastel on vaja endaga toime tulemiseks abi vaja, nad ei ole võimelised kõigega ise hakkama saama. Õigusrikkujatel võivad olla psühholoogilised probleemid, millega tegelemiseks on vaja eriväljaõppe saanud spetsialiste.

Kinnistes lasteasutustes viibivate laste puhul on uuringud näidanud ka suurt korduvkuritegevuse riski. 2014.a. uuringu järgi olid praktiliselt kõik kinnistes asutustes uuringu raames uuritud teismelised korduvkurjategijad ja seda sõltumata asjaolust, kas nad on kinnisesse asutusse paigutatud esmakordselt või mitmendat korda. Igaühel neist oli pikaajaline (ja mõnel vägagi mitmekesine) erinevat laadi õigusrikkumiste register enne kinnisesse asutusse jõudmist. Samas on dokumentidest leitavate vihjete alusel võimalik eeldada, et 90% kinnisesse asutusse paigutatud lastest omab mingit psüühikahäire diagnoosi.⁶⁸ Viimasest väitest võib tekkida ka küsimus, kas lapse kinnisesse asutusse paigutamisel on talle võimaldatud vajalik abi ja ravi, mida psüühikahäire puhul kahtlemata vaja on. Kinnisesse lasteasutusse paigutamine ei tohi tähendada seda, et nn paha laps pannakse silma alt ära, vaid et tal on seal asutuses võimalused ennast parandada.

2.3. Alaealiste õigusrikkujate toimetulekuvõime taastamine

Õigusrikkujatega tegelemisel tuleb alati mõelda sellele, mis saab neist edasi. Alaealiste puhul, kes panevad toime esimesi õigusrikkumisi ja kelle kriminaalne teekond ei ole veel välja kujunenud, tahame loota, et sellel suudetakse pidurid panna ja isik tuleb ühiskonnas edaspidi

---

⁶⁷Salla, K. A., Tamm, K. (2008). Mõjutusvahendite kasutamine erikoolides. Tallinn: Justiitsministeerium.

⁶⁸Luuk A., Tiko A., Luuk H., Luuk K., Sova H., Kollamaa Rander K. uuring „Kinnises asutuses viibivate laste kognitiivsete ja isiksuslike omaduste ning vaimse tervise, sõltuvuskäitumise ja sotsiaalse tausta „ Tallinn 2014.a. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/loplik_aruanne_luhi_1.pdf

normaalselt toime. Selles osas vaatab töö autor, kuidas alaealist õigusrikkujat kohelda, et kõige paremini noort õigusrikkujat mõjutada edaspidi ühiskonnas toime tulema.

Alaealiste kohtlemisel arvestatakse sellega, millised on kuritegude toimepanemist soodustavad tegurid konkreetse alaealise puhul ning alati hinnatakse, millised on kaalutavate meetmete positiivsed ja negatiivsed mõjud alaealise tulevikule, sealhulgas uute rikkumiste ennetamisele ning õiguskuuleka käitumise toetamisele.⁶⁹ Kuriteo toime pannud alaealise puhul on peamine eesmärk ennetada uusi õigusrikkumisi ning tagada heaolu ning areng, seega lähtub ka alaealise suhtes rakendatavate meetmete valik nii menetluse vältel kui ka selle järel eelkõige alaealise isikust ning vähem teost.⁷⁰ Noore õigusrikkuja kohtlemisel on kogu eesmärk suunatud sellele, et vaatamata tehtule saaks temast siiski täieõiguslik ühiskonna liige ja ta saaks võimaluse elus edasi pürgida nagu ka teised seda teha saavad. Alaealise rehabiliteerimiseks tuleks vältida tema ühiskonnast isoleerimist ja mõelda, mil viisil teda parandada ja ümberkasvatada, et normaalne toimetulek oleks taastatud.

Noort kurjategijat peetakse taastusravi vajavaks lapseks ning on ette nähtud, et tema tulevikuväljavaated tuleb võtta erilise vaatluse alla. Näiteks Rootsis, nagu ka teistes Skandinaavia riikides, noorte õigusrikkujate karistamisel kaalutakse õigluse ja heaolu väärtuste peegeldamist. Noorte õigusrikkujate kohtlemise praktika on aja jooksul stabiilne ja sõltub suurel määral taastusravi põhimõttest.⁷¹ Eestis on lastekaitseaduses sätestatud abivajava lapse mõiste- laps, kelle heaolu on ohustatud või kelle puhul on tekkinud kahtlus tema väärkohtlemise, hooletusse jätmise või muu lapse õigusi rikkuva olukorra suhtes, ja laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute heaolu.⁷² Abivajava lapse puhul ei ole tagatud tema turvatunne, areng ja heaolu. Lapse abivajadus võib tuleneda tema võimalikust väärkohtlemisest (sh vägivallast ja hooletusse jätmisest), aga ka tema sotsiaalsest või hariduslikust erivajadusest, pere toimetulekuraskustest jne. Abivajava lapse mõned näited:

---

⁶⁹Vt viide 7.

⁷⁰Ibid.

⁷¹Hau H.G., Smedle A.C. „Young male offenders in community-based rehabilitative programmes – self-reported history of antisocial behaviour predicts recidivism“. *International Journal of Social Welfare* 2011:20: 413–420

⁷²Lastekaitseadus. RT I, 12.12.2018, 49.

laps ei täida koolikohustust-; laps jooksis kodust ära; laps pani toime süüteo.⁷³ Seega on töös käsitletavad alaealised õigusrikkujad käsitletavad ka abivajava lapsena ja nende kohtlemisel tuleb arvestada sellega, kuidas neile abi ja tuge pakkuda.

Kuigi tegemist on ka abivajava lapsega, tuleb siiski arvestada, et isik on toime pannud kuriteo, mis on ühiskonda kahjustav tegevus. Ühiskonna huvi on see, et see laps rohkem kuritegusid toime ei paneks. Selleks tuleb mõjutusvahendi valikul hinnata, kas see on piisav õigusrikkuja mõjutamiseks, et ta rohkem kuritegusid toime paneks, ja kas sellest on tema jaoks abi. Riskide hindamisel tuleb arvestada erinevate last iseloomustavate andmetega.

Mõjutusvahend lapse mõjutamiseks tuleb valida vastavalt korduvrikkumise riskidele. Riski ei saa määrata ainult vaadates varasemaid süütegusid, nende olemust ja toimepanemise asjaolusid, arvestada tuleb eelkõige muude teguritega: halvad peresuhted, õpiraskused koolis, halba mõju avaldavad sõbrad, sõltuvusainete tarvitamine, korrarikkumised varases eas.⁷⁴ Lapsele sobiva mõjutusmeetme valik peab tuginema lapse riskide ja vajaduste põhjalikule hindamisele. Laste riskikäitumine on paljuski ealine iseärasus, millele vale intensiivsusega reageerimine võib õigusrikkumise toimepanemise riski hoopis suurendada.⁷⁵ Seega võib juba mõjutusvahendi valimine määrata alaealise hilisema rehabiliteerimise võimalused, panna paika, kas alaealine on motiveeritud edaspidi õiguskuulekalt käituma või mitte. Kõigi alaealiste puhul ootab ühiskond, et täiskasvanuks saades kasvab temast ühiskonnale kasulik liige, kes ühiskonda panustab (nt tööd tehes) ja seda ei kahjusta õigusrikkumisi toime pannes. Sellest tulenevalt on eriti oluline, et alaealiste õigusrikkujatega tegelejad oskaksid õiesti olukorda hinnata ja riske ei suurendaks.

Alaealiste õigusrikkujate rehabiliteerimisel on oluline roll lastekaitsetöötajatel. Seejuures tuleb arvestada, et aastal 2016 jõustunud lastekaitseaduse kohaselt on alaealiste

---

⁷³Teatamiskohustus. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/laste-seksuaalne-vaarkohtlemine/teatamiskohustus>

⁷⁴Taastava õiguse põhimõtete ja alaealist mõjutavate meetodite kasutamine politseitöös. SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus 2018.lk 10.

⁷⁵Tamm K., Salla K.A. Laste toime pandud süütegude reageerimise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüs nr 5/2016. lk 3. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/tamm._k_salla_k-a_2016._laste_toime_pandud_suutegudele_reageerimise_analuus.pdf

õigusrikkujate valdkond lõimitud riikliku lastekaitseüsteemiga. Läbi aastate on olnud lastekaitsealaste tegevuste eesmärgiks vähendada alaealiste kuritegevust. Alaealistega tehtav ennetustöö on eelduseks edasiste korduvõigusrikkumiste ära hoidmiseks.⁷⁶ Uuring lastekaitsetöö tulemuslikkuse kohta on näidanud, et see võiks olla rohkem efektiivsem. Põhiliselt oli välja toodud, et ennetustöök ei jää muu töö kõrvalt aega, ennetustöö jääb lastekaitsetöös tagaplaanile aja- ja rahapuuduse tõttu. Arvestama peab sellega, et omavalistustes on töö korraldatud erinevalt ja võimalused erinevad.⁷⁷ Tulemusliku lastekaitsetöö eelduseks on see, et sinna piisaval määral panustatakse, nii seda tööd tegevate inimeste poolt kui ka rahaliselt.

Pärast alaealiste komisjonide kaotamist on räägitud laste ja perede komisjonide moodustamisest. Tegemist ei ole alaealiste komisjoni asendava organiga vaid pigem nõuandva organiga. Loodavad komisjonid võiksid olla abiks lapse juhtumimenetluses.⁷⁸ Laste ja perede komisjoni ei ole hetkel veel palju loodud, aga selline organ võiks olla toeks tulemuslikuma lastekaitsetöö tegemiseks.

Alaealistel õigusrikkujatel on tihtipeale esmane kokkupuude politseinikega ja politseinike roll nende mõjutamisel on suur. Politseinike suund on taastava õiguse rakendamisel. Tuleb vahet teha kahel sihtrühmal: alaealised, kelle õigusrikkumised on juhuslikku laadi; alaealised, kelle õigusrikkumised on märk tõsisematest probleemidest, mis võivad sobiva sekkumiseta kasvada üle tõsisemat laadi probleemideks. Teise sihtrühma puhul on vaja pöörata tähelepanu korduvate õigusrikkumiste ärahoidmisele. Selleks tuleb välja selgitada rikkumisi soodustavad ja ärahoidvad asjaolud. Kui neid õnnestub mõjutada, siis on lootust kutsuda esile lapse käitumises positiivseid muutusi.⁷⁹ Ilmselge on see, et lihtsam on mõjutada seda, kes sooritab juhuslikult ühe õigusrikkumise, kui seda, kelle probleemid on tõsisemad. Arvestades, et politsei puutub õigusrikkujaga kokku enne prokuröri ja politseil on esmane võimalus

---

⁷⁶K. Vetemaa. Taastav õigus töös alaealiste õigusrikkumistega. Magistritöö, Tallinn 2016, lk 22.

⁷⁷Viira, A. (2017) Kohaliku tasandi lastekaitsetöö tulemuslikkuse suurendamine ja jätkusuutlik arendamine. Sotsiaalministeerium, lk 55.

⁷⁸ Laste ja perede komisjoni loomisest. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Lastekaitse/infokaart_laste_ja_perede_komisjon.pdf

⁷⁹Taastava õiguse põhimõtete ja alaealist mõjutavate meetodite kasutamine politseistöös. SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus 2018.a. lk 9.

õigusrikkujaga tegelemisel, siis on väga oluline nende kahe asutuse koostöö, et alaealise toimetulekuvõime pärast õigusrikkumise toimepanemist taastuks.

Alaealiste õigusrikkujate toimetulekuvõime taastamiseks kasutatakse kriminaalmenetluse lõpetamisel erinevaid sotsiaalprogramme. Sotsiaalprogrammi valikul tuleb arvestada lapse isiksust ja toime pandud kuritegu, samuti tema tausta ja perekonda. Üheks paljukasutatud programmiks on mitmedimensiooniline pereteraapia. Tegemist on programmiga riskikäitumise ja mitmekülge abivajadusega noortele ja nende peredele.⁸⁰

Teatud hulk õigusrikkujatest lapsi saab karistuseks reaalse vangistuse ja karistust tuleb kanda vanglas. Nende laste puhul tuleb samuti mõelda, et kui nad välja saavad, siis hakkavad nad oma elu elama ja peavad ühiskonnas hakkama saama. Siin tekib küsimus, kas Eesti vanglad on piisaval tasemel, et alaealistel on vajalikud tingimused? Nagu eelnevates osades välja oli toodud, siis alaealiste puhul tuleb vabadusekaotust vältida, aga kui seda vältida ei saa, siis peavad olema tagatud tingimused.

Vangidega tehtava töö eesmärk on taasühikonnastamine. Sotsiaalse rehabilitatsiooni eesmärk on suurendada vangi toimetulekuvõimet ning mõjutada teda käituma õiguskuulekalt.⁸¹ Viru vanglas hoitakse alaealisi vangimõistetuid. Täisealiseks saamiseni kehtib neil koolikohustus ja vanglas saavad nad õppida tavalisi õppeaineid tavalises klassiruumis. Samuti on huviringides käimise võimalus.⁸² Kuna eraldatus ja piiratud keskkond mõjutavad väga tugevalt psüühikat, siis tuleb teha maksimaalselt selle jaoks, et ka selles suletud keskkonnas oleksid olemas olulised asjad väljastpoolt. Laste jaoks on kahtlemata oluline hariduse omandamine, aga huvitegevus ja näiteks trenni tegemise võimalus pakuvad lisaväärtusi vaba aja veetmiseks, mida suletud keskkonnas on palju.

On oluline investeerida nende laste pikaajaliseks rehabilitatsiooniks ja taasintegreerimiseks, kes on toime pannud kuritegusid. Vanglas peaks olema piisav töövõime taastamise viis nende

---

⁸⁰ Mitmedimensiooniline pereteraapia (MDFT). Arvutivõrgus kättesaadav:

<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse/mitmedimensiooniline-pereteraapia-mdft>

⁸¹ Taasühikonnastamine. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.vangla.ee/et/karistuse-kandmine/taasuhiskonnastamine>

⁸² Velsker L. „Elu tugeva režiimiga Viru vanglas käib vabaduse ootuses”. Postimees 20.02.2018.

laste jaoks, kes kannavad pikemaid karistusi. Lastel, kes täna vanglas viibivad, on tavaliselt mitmekesised ja keerulised probleemid ning nad on tihti sama vanusega võrreldes madalama küpsisastmega.⁸³ Kahtlemata tuleb piisavalt investeerida nende laste toimetulekuvõime taastamisse, kes peavad karistust kandma kinnipidamisasutuses. Lisaks igasugusele tegevusele on oluline, et nad saaksid vajalikku abi, kui neil on näiteks mingisugune psüühikahäire, mis tavaliselt vanglas viibivatel alaealistel ka on.

---

⁸³ Gröning L., Švrljuga Sætre H. „Criminal justice and detention.” Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.idunn.no/childrens_rights_in_norway/5_criminal_justice_and_detention?fbclid=IwAR05FARmWs xZ3xQDzwHdqdx9mQOGhAEqCVLZ1c9JCJ09Hn9vN1SAop2AP58

3. Empiiriline uurimus

3.1. Uurimuse eesmärk ja metoodika

Töö eesmärgiks on leida vastused töös püstitatud küsimustele:

1) Miks oli vaja varem kehtinud süsteemi muuta? Kuidas on uus 01.01.2018 kehtima hakanud alaealiste erikohtlemise süsteem tööle hakanud?

2) Kuidas prokurörid rakendavad uute sätete valguses loodud võimalusi alaealiste mõjutamiseks ja kas need võimalused on hästi kohaldatavad?

2.1. Millised meetmed on alaealiste mõjutamisel on eelistatumad ja last enim toetavad?

2.2. Millised on takistused ja võimalused prokuröride jaoks mõjutusvahendite kasutamisel?

3) Millised on kitsaskohad uuel alaealiste erikohtlemise süsteemil ja võimalikud lahendused?

Informatsiooni on kogutud prokuröride käest, kes igapäevatoos tegelevad alaealiste õigusrikkujatega. Prokurörid annavad ülevaate sellest, kuidas täna päeval alaealiste kohtlemine kriminaalmenetluses toimub.

Töös on kasutatud kvalitatiivset meetodit. Kvalitatiivset uurimust saab üldjoontes kirjeldada kui tõlgendavat ja naturalistlikku, sellega püütakse mõista ja selgitada uskumusi ja käitumist kontekstis, milles nad esinevad. Kvalitatiivsed uuringud kalduvad algama sõnadega mida, kuidas ja miks. Neid küsimusi uuritakse igapäevaelu ja iga indiviidi tähenduste ja selgituste kontekstis.⁸⁴ Antud magistr töö on prokuröride kogumusele tuginedes analüüsitud, kuidas alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses toimub, miks olid muudatused seadusandluses vajalikud ja mida võiks veel muuta.

3.2. Andmete kogumine ja valim

Informatsiooni saamiseks oli valitud intervjuu. Intervjuu küsimused on valitud vastavalt sellele, et saada vastuseid püstitatud uurimisküsimustele. Intervjuu liikidest oli valitud poolstruktureeritud intervjuu, sest sellisel juhul oli võimalik lisaks varem ette valmistatud

---

⁸⁴Draper A.K. „The principles and application of qualitative research” Proceedings of the Nutrition Society 2004.a. lk 642.

intervjuu kavale küsida lisaküsimusi ja muuta küsimuste järjekorda, kui intervjuu toimumise ajal selleks vajadus tekkis. Intervjuud viidi läbi nii individuaal- kui gruppintervjuuna. Individuaalintervjuusid viiakse läbi ühe intervjuueeritavaga, kellel on võimalik privaatset, omas tempos käsitletavaid teemasid arutada. Gruppintervjuud viiakse läbi väikese hulga inimestega, kusjuures gruppintervjuude puhul on võimalik jälgida seda, mil moel intervjuueeritavad käsitlevad mingit teemat mitte enam omaette, vaid vastavas rühmas.⁸⁵

Intervjuu käigus said intervjuueeritavad enda mõtteid avaldada, tuua välja asjaolusid, mida intervjuueerija ei käsitlenud, aga mida teemat silmas pidades pidasid oluliseks. Individuaalintervjuu puhul oli õhkkond vaba ja kontakti oli intervjuueerijal kergem luua, intervjuueeritav esitas vabalt enda mõtteid seoses uuritava teemaga. Gruppintervjuu puhul tekkis suurem arutelu ja välja tulid eripalgelisemad mõtted. Gruppintervjuus tundsid intervjuueeritavad üksteist töö kaudu hästi ja julgesid enda mõtteid välja tuua, vastamisel toetati üksteist ja tekkis ka diskussioon, kui arvamused erinesid.

Intervjuueeritavad valiti selle järgi, et nad oleksid teemaga igapäevaselt tegelevad spetsialistid. Analüüsimiseks oli vaja teada saada nende seisukohti ja suhtumist teemasse. Läbiviidud intervjuud võib kvalifitseerida ekspertintervjuudeks. Ekspertintervjuusid viiakse läbi inimestega, kelle kogemused mõne ala eksperdina on huvipakkuvad ning kellelt soovitakse koguda selle ala kohta faktiteadmisi.⁸⁶ Kriminaalmenetluse seadustiku järgi juhivad prokuratuur kohtueelset menetlust, tagades selle seaduslikkuse ja tulemuslikkuse ning esindab riiklikku süüdistust kohtus, prokuratuuri volitusi teostab prokurör.⁸⁷ Selle tõttu selgitas magistrirõõ kirjutaja välja prokurörid, kes tegelevad suure osas alaealiste kriminaalasjadega. Eesti erinevates piirkondades on 3-4 prokuröri, kes tegelevad suurema osa alaealiste kriminaalasjadega.⁸⁸ Intervjuus osalemine oli prokuröri jaoks vabatahtlik, selleks pöördus magistrirõõ autor prokuröride poole ja küsis nõusolekut intervjuus osalemiseks. Prokuröride nõusoleku saamiseks kirjutas töö autor neile töö e-posti aadressile, selle vahendusel lepidi

---

⁸⁵Lepik K., Harro-Loit H., Kello K., Linno M., Selg M., Strömpl J. „Intervjuu“ 2014. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://samm.ut.ee/intervjuu>

⁸⁶Lepik K., Harro-Loit H., Kello K., Linno M., Selg M., Strömpl J. „Intervjuu“ 2014. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://samm.ut.ee/intervjuu>

⁸⁷Kriminaalmenetluse seadustik RT I, 05.02.2019, 6

⁸⁸Ülviste A, Salla J. „Alaealiste menetlusosaliste erikohtlemine kriminaalmenetluses“ Riigiprokuratuuri analüüs 2017.a. lk 14-15.

kokku intervjuu toimumise aeg. Prokuröridele kirjutades täpsustas töö autor, kas intervjuueeritav tegeleb alaealiste kriminaalasadega ja kas ta oskab soovitada, kellega veel intervjuud läbi võiks viia. Valimi saamiseks viidi läbi 1 grüpiintervjuu 3 inimesega ja 6 individuaalintervjuud, kokku intervjueriti üheksat inimest. Eri piirkondadest pärit spetsialistidega rääkides joonistub parem pilt kogu riigis toimuvast.

Magistritöö kirjutaja viis intervjuud läbi intervjuueeritavatega kohtudes, läbi videokõnede Skype ja Facebook messengeris ja telefoni teel, kui muud võimalused intervjuueeritavale ei sobinud. Silmast silma kontakt oli intervjuerija poolt eelistatum. Intervjuud viidi läbi intervjuueeritava tööajal ja intervjuueeritav viibis nende tegemise ajal enda töökohas, kus tegeleb tavapäraselt ka oma tööülesannetega. Ühel juhul viibis intervjuueeritav väljaspool, sest tiheda töögraafiku tõttu polnud võimalik muud aega valida. Intervjuu algas magistritöö eesmägi tutvustamisega, seejärel asuti küsima ettevalmistatud küsimusi⁸⁹ eesmärgiga saada vastust uurimuses püstitatud küsimustele. Intervjuueeritavad rääkisid intervjuu käigus enda kogemustest ja avaldasid enda arvamust antud teema kohta. Intervjuueeritavatega oli võimalik kiiresti leida kontakt, sest intervjuueeritavad olid oma ala eksperdid ja uuritav teema huvitas neid ning tekitas kiiresti palju mõtteid. Individuaalintervjuu läbiviimiseks kulus 35 minutit kuni 1 tund ja 15 minutit, grüpiintervjuu läbiviimiseks kulus 1,5 tundi. Enne intervjuu toimumist oli intervjuueeritavatel võimalus küsimustega tutvuda, seda võimalust kasutasid pooled intervjuueeritavatest.

3.3. Tulemuste analüüsimine

Analüüsi aluseks on võetud intervjuueeritavate jutt, mis kujunes tuginedes prokuröridele koostatud küsimustele. Intervjuud on lindistuste järgi sõna-sõnalt üles kirjutatud. Kõik intervjuud toimusid eesti keeles. Intervjuueeritud ei ole kõiki alaealiste kriminaalasadega tegelevaid prokuröre, seega ei ole tulemused üldistavad. Uurimuses analüüsitakse prokuröride kogemusi, mis on tekkinud nende enda töö käigus. Prokuröride kogemused erinesid piirkonniti, samuti oli neil erinev töökogemus. Väiksemates piirkonades töötavad prokurörid

---

⁸⁹Vt Lisa 1.

tegelesid lisaks alaealiste kriminaalasjadele ka muude asjadega, enim lähisuhtevägivalla asjadega, suuremates piirkondades oldi rohkem spetsialiseerunud alaealiste asjadele.

3.4. Uurimuse tulemused ja arutlus

3.4.1. Alaealiste komisjonide kaotamine

2017.aastal lõpetati 23% alaealiste kuritegudest alaealiste komisjoni saatmisega.⁹⁰ Alaealiste komisjonide kaotamise vajadusega olid kõik intervjueeritavad prokurörid nõus. Pärast alaealiste komisjonide kaotamist läks see roll üle prokurörile ja nende töömaht suurenes korraldusliku töö võrra:

„Töö, mille ennem tegi ära terve alaealiste komisjon, nüüd peab siis prokurör peaaegu ühes isikus selle ära tegema.” Int 1. Intervjueeritav 1.

Alaealiste komisjone peeti ebaotstarbekaks. Alaealiste puhul on oluline, et lahendus saabuks kiiresti ja nad ei tohiks oodata lõpplahendust liiga kaua. Alaealiste komisjonde puhul läks kauem aega lahenduse saamiseks, sest pärast prokuratuuris käimist pidi laps ootama komisjoni aega:

„Reeglina alaealiste komisjon oli ju kuu aega pärast seda, kui ta prokuratuuris käis ja lõpetamine otsustati, mis tähendab seda, et ajaline faktor on veel edasi kerinud ja mõni ei mäletagi, mõnel on juba uued teod vahepeal peale tulnud jne.” Int 2.

Lisaks ajalisele faktorile pidi alaealine õigusrikkuja lahenduse saamiseks kokku puutama väga paljude erinevate inimestega. Lapse jaoks on selgem ja konkreetsem, kui lahendus saabub prokuratuuris. Prokurörid ei pidanud mõistlikuks lapse „solgutamist” erinevate instantside vahel:

„Kõigepealt see laps kuulatakse üle politseis, siis ta käib minu juures prokuratuuris, siis ta käib seal alaealiste komisjonis, et ma mõtlen, et miks see jada on, paljude inimestega see laps kokku puutub.” Int 5.

„Mulle isiklikult tundub, et see laps avaneb paremini, kui vähem neid silmapaari ruumis on. Püüangi teha nii, et oleme mina selle lapse ja vanemaga ja räägime rahulikult.“ Int 3.

---

⁹⁰Ahven A., Kruusmaa K-C., Leps A., Tamm K., Tammiste B., Tüllinen K., Solodov S., Sööt M-L. Kuritegevus Eestis 2017.

Probleem oli ka selles, et alaealiste komisjonid mõjusid lapsele heidutavalt ja ei olnud toetavad. Arvestada tuleb sellega, et ametnikud on erinevad ja sellest tulenevalt võis piirkonniti olla tulemus erinev, aga toodi välja, et lapse suhtes oli komisjonide kaotamine õige samm:

„Lapse ja noore suhtes on vist parem, kui neid ei ole. Olen kuulnud, et seal kiputi süüdistama ja ette heitma, lapse kallal tänitama. Elu on näidanud, et selline lähenemine kuskile ei vii. Pigem ongi see, et otsida neid põhjuseid ja seda abivajadust seal natukene otsida.” Int 3.

Alaealisel õigusrikkujal ei olnud võimalik enda seisukohta hästi väljendada. Pigem toodi välja, et täiskasvanud rääkisid ja laps lihtsalt kannatas selle aja seal ära:

„Jah, see ei olnud üldse dialoogi koht seal, see komisjoni istung.“ Int 1. Intervjueeritav 3.

Alaealiste komisjonide puhul ei nähtud töö tulemust. Laps saadeti määrusega prokuröri poolt, määrati hoiatus ja kohustus, aga polnud võimalik tõhusalt kindlustada seda, et laps seda kohustust ka täidab:

„Seal ei olnud isegi võimalik talle öelda, et kuule, kui sa ei tee seda ÜKT-d ära, siis menetlus uueneb ja me valime sulle mingi teistsuguse kohustuse täitmiseks, sulle ei kingita seda. Praegu on ju võimalus öelda, et näedsa, seadus ütleb, et prokurör võib uuendada menetluse, kui ta kohustust ei täida ja see mõjub üldiselt. Sest ikka piits ja präänik käivad alaealiste puhul käsikäes, ei ole ainult präänik. Ka see, et ta teab, et on võimalus, kui ma järsku seda ei tee, siis ongi nii, et uuendatakse ja äkki mind saadetaksegi kohtusse. Nende jaoks peab siiski olema mingisugune punane tuli, et ei ole nii nagu nad on „mulle keegi nagunii mitte midagi teha ei saa.” Int 7.

Prokurörid tunnistasid, et alaealiste komisjonidega oli nende töö lihtsam ja mugav oli laps sinna saata. Nad ei pidanud ise tegelema nii palju asjaajamisega ja mõjutusvahendi valik oli samuti komisjoni otsustada. Samas olid kõik prokurörid nõus, et ei saanud valida nende jaoks lihtsamat teed, kõige olulisemad on lapse huvid.

„See ühelt poolt võis tunduda prokurörile, et jube mugav. Kutsud lapse siia koos tema vanema või kaitsjaga, siis räägid ära, et mina küll lõpetan sinu suhtes menetluse, aga suunan su edasi alaealiste komisjoni, kus saad selle päris kohustuse või mõjutusvahendi kätte. Et mina ei peagi selle asjaga nagu tegelema.“ Int 5.

„Jube lihtne prokuröri jaoks. Määrus peale, läks! Palju seal teda parandati, pandi 5 tundi ÜKT-d, hoiatati. Aga mis seal tagasisideks oli? Mitte midagi.“ Int 7.

Alaealiste komisjone ajal ei olnud nii palju kaalumiseruumi. Kõik pidid komisjoni ette minema, kelle suhtes asi lõpetati ja siis seal otsustati, mis sinuga edasi saab. Polnud võimalik reageerida väiksemate rikkumiste puhul vähem:

„Kui alaealiste komisjonides oli täie rauaga kõik, oled sa väljapressiv alaealine või koolis tüdrukut patsist tõmmanud poiss, kõik läksid alaealiste komisjoni. Siis on vähemalt võimalik kaaluda, mis siis on otstarbekas.“ Int 7.

Prokuröride poolt rõhutati mitmel korral, et pole vaja üle reageerida. Ülereageerimine tõstab ka korduvkuritegevuse riski.

Meedias on juttu olnud sellest, et hakataks rajama perede ja laste komisjone, mis toetaks lastekaitsetööd. Eesmärgiks pole alaealiste komisjonide asendamine, sest tegemist ei oleks karistava organiga. Selline komisjon võiks olla abiks juhtumimenetluses, et aidata otsuseid langetada.⁹¹ Prokurörid tõid välja, et selliste komisjonide moodustamist on arutatud ja need võiksid olla toetavad nende alaealiste õigusrikkujatega tehtavat tööd silmas pidades:

„kui seda võimalust siin piirkonnas pakuti Sotsiaalkindlustusameti poolt, siis seal nähtigi pigem võimalust selles, et oletame, et prokurör lõpetab selle kriminaalmenetluse lapse suhtes ja leiab talle mingisuguse kohustuse, siis see kohustus või sotsiaalprogramm, siis see komisjon see, kes aitab selle programmi leidmisel. Laste ja perede komisjon ei ole päris see, kes päriselt ka kohaldab seda kohustust või mõjutusvahendit või selle täitmist kontrollib. Sellel on pigem selline nõuandev funktsioon prokuratuurile, mida selle lapsega teha, millist kohustust talle leida, mis on talle kõige parem.“ Int 5.

Laste ja perede komisjone peetakse ka lastekaitset toetavaks, see aitaks lastekaitset tõhusamalt reageerida ja peret aidata:

„vanasti oli ju nii, et alaealiste komisjon, käisime ju ise ka komisjonis, seal oli kohal veel kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöö- või lastekaitse spetsialist ja siis otsustati, et laps peab tegema seda, teist või kolmandat. Ja ikka tegelikult ju kohalik omavalitsus lahendas selle olukorra reaalselt. Nüüd on see üks etapp vahelt ära võetud, kes ütleb, mida tuleb teha. Ja kui kohalik omavalitsus peab niikuinii tegelema nende oma lastega, siis miks mitte, kui nad teevad mingi üksuse, kes lastega tegeleb. Ongi ühed ja samad inimesed. Ega siis lastekaitse kõigini üksinda ei jõua.“ Int 2.

---

⁹¹ Vt viide 78.

Enamus küsitletud prokuröridest perede ja laste komisjonidega kokku puutunud ei ole. Samuti ollakse kõhkleva seisukohal, kas nende jaoks oleks sellistest komisjonidest kasu. Tegemist on kohaliku omavalitsuse loodava üksusega ja toimiseks nõuaks see suurt koostööd:

„Ta jääb prokuratuuri jaoks nagu kaugeks. Kui ta on jällegi selline komisjon, siis minul on käed kuidagi lühikesed, et millal ta kokku tuleb ja niimoodi. Kui ta tuleb mingi perioodi tagant, siis lihtsalt meil ei ole ju aega oodata, millal nad kogunevad ja midagi otsustavad.“

Int 6.

Samas toodi välja seda, et hea oleks rohkem asjade suhtes kellegagi nõu pidada. Alaealiste komisjonide positiivse poole pealt nimetati seda, et sai asju arutada mitme inimesega:

„Praegu on see, et ma pean nagu üksi mõtlema ja arvama. Komisjonis oli see, et on mitu arvamust ja igaüks saab arvata, sa saad kellegagi nõu pidada.“ Int 3.

Selles osas tuleks kindlasti tööd teha, et perede ja laste komisjonide loomisel oleks sellest reaalne kasu ka alaealiste õigusrikkujatele ja et saaks muuta tõhusamaks prokuröride tööd. Prokuröri poolt toodi ka välja idee, et prokuröri ülesandeks võiks jääda mõjutusvahendi määramine, aga asjaajamisega võiks pigem tegeleda kohalik omavalitsus, siin saaks abiks olla ka laste ja perede komisjon.

3.4.2 Kriminaalmenetluse seadustiku § 201 järgi kohaldatavad mõjutusvahendid

Prokuröriil on võimalik 14 kuni 18 aastase kuriteo toime pannud isiku suhtes menetluse lõpetada, kui ta leiab, et isikut on võimalik mõjutada ilma karistust või karistusseadustikus sätestatud mõjutusvahendit kohaldamata. Lisaks hoiatamisele on prokuröriil KarS § 201 järgi erinevad võimalused isiku mõjutamiseks.⁹² Intervjuul osalenud prokuröride sõnul on võimalusi isiku mõjutamiseks palju ja see võimaldab individuaalset lähenemist. Mõningal juhul on õigustatud piirdumine ainult hoiatusega, sest ka see võib piisavat mõju lapsele avaldada. Hoiatus on kõige enim kasutatud võimalus:

„hoiatuse saab peaaegu igaüks. Mõnel piirdubki asi hoiatusega ja mõnel tuleb vaadata, mis siis mõjub.“ Int 2.

Hoiatusega piirdudes on aga enamasti tegemist lapsega, kellel kriminaalse tegevusega varem kokkupuuteid ei ole olnud ja ka kuriteo iseloom peab olema kergemat laadi. Lapsele, kellel on

---

⁹²Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 13.03.2019, 7.

rikkumisi juba olnud või kelle poolt on toime pandud raske kuritegu, ei avalda hoiatus soovitud mõju. Prokurör tõi ka näite, millisel juhul tema jaoks oli mõistlik asi lahendada ainult hoiatusega:

„absoluutselt ma piirdun mõne lapse puhul hoiatusega. Sellise asja on seadus ette näinud. Ma ütlen nii, et need lapsed, kes tulevad tõesti esimest korda. Toon lihtsa näite. Just hiljuti lahendasin ühe koolivägivalla asja, kus koolibussis olid 2 last valusalt löönud ühte kaasõpilast joonlauaga. Need toimepanijad olid poiss ja tüdruk, mõlemad olid täiesti puhta taustaga, neil ei olnud varem mingisuguseid väärtegusid või alaealiste komisjoni suunamisi. Võib-olla ma olen nüüd natukene julm, aga ma tegelikult arvan, et selline kriminaalasi oleks võinud laheneda ka ilma politseisse pöördumata, sest tegelikult koolid ju lahendavad ise üsna palju lastevastaseid asju ära.“ Int 5.

Lapsed ei ole enamasti välja kujunenud kurjategijad ja nende poolt tehtud tegu võib olla juhuslikku laadi. Prokuröri poolt toodi välja, et see üks tegu, millega prokuratuuri on satutud, on tehtud mõtlematusest ja tema arvates polnud vaja reageerida rohkem, kui hoiatusega:

„üks alaealine weekendi ajal tahtis ööklubisse pääseda, täiesti korralikust perest laps. Käis heas koolis, vanematega korras. Teised sõbrad olid juba 18 täis saanud ja said ööklubisse sisse, tema tahtis ka. Noh siis võltsis seal oma dokumenti ja tegi natukene vanemaks.“ Int 3.

Hoiatus ei pruugi olla aga piisav meede ja sellisel juhul määratakse lisaks mingisuguse kohustuse täitmine. Oli ka prokuröre, kelle jaoks ainult hoiatuse kasutamine on liiga vähene meede:

„Ma väga hoiatusega ei piirdu. Et nendega on vaja siiski sutsu rohkem suhelda.“ Int 1, intervjuueeritav 2.

Hoiatuse puhul ei ole ette antud, mis peaks olema selle sisu. Hoiatuse saavad prokurör ja kohtunik sisustada nii nagu nemad seda vajalikuks peavad. Õigusrikkuja peab aru saama, et tema poolt kordasaadetu on kriminaalorras karistatav ja edaspidi õigusrikkumisi toime pannes on tagajärjed raskemad. Oluline on see, et hoiatuse sisu oleks lapse jaoks mõjuv:

„räägin neile ära, millise teo nad on toime pannud, milline on selle teo eest mõistetav karistus. Siis ma räägin neile, et mida teeb üks kriminaalkaristus, kuidas see paneb nende ees teatud ukсед ikkagi kinni. Et nad ei saa nt teatud töökohtadele kandideerida, neid ei ole võimalik sinna valida. Siis ma räägin, mis see perspektiiv on, kui inimene jätkab kuritegude toimepanemist.“Int 5.

Enamasti kasutatakse lisaks hoiatusele ka muid mõjutusvahendeid, mille kasutamist seadus võimaldab. Mõjutusvahendi valiku üle otsustab prokurör olenevalt lapse vajadustest ja ka võimalustest, sest erinevates piirkondades on teenuste kättesaadavus erinev. Kõik küsitletud prokurörid tõid positiivse poole pealt välja seda, et võimalusi on väga palju. Alaealiste komisjonidel oli võimalusi väga piiratud, nüüd saab peaaegu kõike kohaldada, mis piirkonda arvestades on kättesaadav ja lapse seisukohast parim. Prokuröril on võimalik otsustada, kas lõpetada menetlus ja kohaldada mõjutusvahendeid või saata laps kohtusse ja küsida kohtult mõjutusvahendeid, raskematel juhtudel ka karistust.

Kriminaalmenetluse seadustik näeb võimalusena ette määrata alaealisele mõjutusvahendina üldkasulikku tööd. Üldkasuliku töö tegemine tagatakse kriminaalhoolduse poolt, mille käigus valvatakse kohtu või prokuröri poolt pandud kohustuste täitmise järele.⁹³ Üldkasuliku töö määramise vajadusse suhtusid prokurörid erinevalt. Välja toodi, et üldkasuliku töö puhul tuleb arvestada lapse vanust:

„vanemate laste suhtes on üldkasulikku tööd, hästi mõjub selline mõjutusvahend.“ Int 4.

Üldkasulikku tööd peetakse mõjusaks, sest see eeldab lapse poolt aktiivset tegevust. On lapsi, kelle vaba aeg pole kuidagi sisustatud ja ka kodus nad midagi teha ei aita. Vahel ongi lapsele lihtsalt mingisugust tegevust vaja leida:

„Teinekord ongi, et hulgub ringi ja vaba aega on, las ta siis sisustab seda nii, et teeb midagi kasulikku kuskil. Saab aru, et pole päris nii, et peab ise oma kätega midagi tegema. See on päris mõjus olnud alaealiste puhul.“ Int 3.

Samas ei pruugi olla abi ainult üldkasuliku töö määramisest, kui sellega ei kaasne korralikku kontrolli. Alaealisel on vaja lisaks tööle juurde ka selgitustööd:

„ma ei näe väga suurt mõju sellele lapsele, kui ma saadan ta näiteks 10 või 20 tundi lihtsalt mingit reha lükkama. Kui sinna üldkasulikku töö juurde ei ole panna tõesti mingit teda aitavat kohustust, et keegi, kes seda kontrollib, et kus ta seda üldkasulikku tööd teeb, et selle töö juurde käiks ka teda arendav vestlus, et ma mõtlen niisama ei ole mul mõtet seda üldkasulikku tööd kohaldada.“ Int 5.

Mõjusamaks peetakse seda, kui lisaks üldkasulikule tööle osaleks alaealine ka mingisuguses sotsiaalprogrammis.

---

⁹³Kriminaalhooldusseadus. RT I, 13.03.2019, 100.

Probleemina toodi välja seda, et mõnikord ei sooviks üldkasulikku tööd määrata, aga kuna on vajalik sotsiaalprogramm määrata, siis ilma üldkasuliku tööta seda kriminaalhoolduse poolt ei võimaldata:

„Praegu on Eestis natukene selline naljakas olukord, vähemalt meie piirkonnas, et meil ei ole võimalik kriminaalhoolduse sotsiaalprogramme kohaldada ilma, et me ei määraks teatud tunde üldkasulikku tööd. See on natukene nagu tagaukse kaudu minemine, et saada kriminaalhoolduse programm kätte, tuleb sellele lapsele määrata mõned tunnid üldkasulikku tööd.“ Int 5.

Nimetatud probleemi osas on prokuröride piirkonnas arutus käinud ja seda loodetakse lähiajal lahendada. Probleem võib tuleneda kriminaalhoolduse korraldusest, aga see ei selgunud täpsemalt intervjuude käigus. Hetkel on kriminaalhooldusega kokku lepitud nii, et nende sotsiaalprogrammi saamiseks määratakse ka ühiskondlikku kasulikku tööd. Prokurörid ütlesid, et sellisel juhul määratakse üldkasulikku töö tunde üsna vähe.

Kuriteoga tekitatud kahju hüvitamine või heastamine on midagi, mille suhtes prokurör enamasti peab seisukoha võtma ja seda tuleb siis ka kohustusena määrata. Kriminaalasjaga on väga tihti seotud ka kannatanu, kes on väga huvitatud sellest, et temale tekitatud kahju saab hüvitatud:

„Sellest ma ei saa kõrvale vaadata. Kui selle lapse kuritegu on põhjustanud mingisuguse kahju, siis igal juhul tal tuleb see ka hüvitada. Mul tegelikult hiljuti oli nii, et 1 laps varastas 1700 eurot, see lapse isa selle raha siis ka hüvitas kannatanule. Igal juhul, kui on kahju, siis sellest ma ei saa kõrvale vaadata.“ Int 5.

Võlaõigusseaduse § 1053 järgi vastutavad vanemad 14-18 aastase isiku poolt tekitatud kahju eest, kui nad ei tõenda, et nad on teinud kõik, et kahju ära hoida.⁹⁴ Seega on vanematel suur vastutus selle ees, et lapsed ei paneks toime õigusrikkumisi, millega võidakse kahjustada ka teisi. Arvestades, et alaealised endal varalisi vahendeid enamasti pole, siis see ongi ilmselt ainus võimalus kannatanul hüvitist saada.

Kahju hüvitamise puhul püütakse vaadata ka seda, et see kohustus avaldaks lapsele mingit mõju. Alaealised elavad enamasti koos vanemate või muude lähedastega ja nende kulud on ka enamasti nende poolt kaetud, siiski on võimalik alaealist ka raha maksmisega mõjutada:

---

⁹⁴Võlaõigusseadus. RT I, 20.02.2019, 8.

„isa või ema maksab selle summa ära, siis ta ei saa arugi. Siis ma selgitan selle enne välja, et kas sellel lapsel on mingi oma raha, taskuraha või kogunud millegi jaoks, või tööl käinud, et see tuleb tema säästudest. Tema ise maksab selle ära ja jääb millestki ilma. Et see tõesti mõjuks talle, mitte nii, et ma ütlen, kui ema ära maksab, siis ta ei saa midagi aru.“ Int 3.

Kahju suuruse määramine on menetluse lõpetamisel samuti prokuröri ülesanne ja mõnikord võib see olla keeruline, sest nõutakse ka mittevarealise kahju hüvitamist ja see tekitab vaidlusi. Kui eseme puhul on võimalik umbkaudselt selle väärtus kergesti teada saada, siis mittevarealise kahju puhul see nii lihtne ei ole. Kriminaalmenetluse lõpetamise puhul peab prokurör suutma kahju suuruse kindlaks määrata:

„kannatanud tahavad, eriti kui on isikuvastane asi, mingid löömised, siis neil on õigust ka mittevarealist kahju küsida. On alaealisi, kellel on perekonnad majanduslikult kindlustatud, aga enamusel ei ole. Mul on see olukord, et ma ei taha seda alaealist kohtusse saata, kohus ei ütle mulle, mis see õige summa on, et ma pean ise selle eelnevalt suutma siin ära lahendada. See ongi alaealiste asjade puhul keeruline, et lahendada just seda kahjude poolt.“ Int 3.

Hüvitamise puhul tuleb arvestada seda, et otsus ei oleks kummatki poolt kahjustav. Kannatanu on pärast õigusrikkumist tihti vihane ja solvunud, ta ei pruugi nõustuda ratsionaalse lahendusega ja siis on prokuröril samuti keerulisem:

„võib-olla parandatakse mu aed ära ja ma rahuldun. Mõni teine, kes tahab verd ja vägivalda, siis ta jääbki seda tahtma. Teda ei huvita.“ Int 1. Intervjueeritav 1.

Alati ei ole vajalik mingi rahasumma maksmine, kui asja on võimalik ka teisiti heastada:

„Midagi ära lõhutud, siis ära parandada. Kerged remonttööd.“ Int 1. Intervjueeritav 3.

Kahju hüvitamise puhul tulebki arvestada kahju laadi ja suurust. Selle määramise osas on kõike raskem osa kompromissi leidmine, kui kaks osapoolt ei saa omavahel kokkuleppele ja prokuröri pakutud lahendus ei tundu õiglasena. Kannatanul on õigus kriminaalmenetluse lõpetamise peale ka kaebus esitada, kui ta sellise otsusega rahul ei ole.

Prokuröride poolt toodi välja populaarse lahendusena sotsiaalprogrammis osalemise kohustuse määramist. Sotsiaalprogramme pakutakse väga erinevaid ja nende puhul on võimalik kõige enam arvesse võtta õigusrikkumise toime pannud lapse isiksust ja tema

vajadusi. Iga kohustuse määramisel on oluline mõelda sellele, et see kohustus avaldaks mingisugust mõju ja oleks tulemuslik:

„Me proovime endast anda, et see on kaalutletud otsus. Et ta ei lähe sinna sotsiaalprogrammi, kui kasu midagi pole.“ Int 1. Intervjueeritav 1.

Eeldatakse, et mõjutusvahendi kohaldamine last kuidagi positiivses suunas mõjutab. Sotsiaalprogrammi puhul on oluline ka see, et see oleks last toetav ja arendav:

„Mul on selline siiras lootus, et kui see laps käib sotsiaalprogrammis, siis ta õpib midagi, saab targemaks, keegi räägib temaga mõistlikku ja intelligentset jutt. Ta saab iseennast avada, oma mõtetest, tunnetest, plaanidest, soovidest rääkida.“ Int 5.

Sotsiaalprogrammide puhul on väiksemates kohtades kättesaadavusega probleeme. Samas tõesid prokurörid ka ise, et vähem asustatud piirkondades pole võimalik teostada samasuurt katvust, sest see poleks majanduslikult otstarbekas. Lahendus ei ole ka see, et sotsiaalprogrammi jaoks peaks kaugemale minema, pigem tuleb leida mingi alternatiivne lahendus. Programmi puhul on eriti oluline, et see oleks lapsele lähedal:

„Esiteks ma ei saa panna Jõgeva last panna käima Tartusse kohustuse täitmiseks, enamasti neil ju ei ole raha, nad käivad koolis, neil ei ole võimalust.“ Int 5.

„Nende sotsiaalprogrammidega on kõige keerulisem. Kõige keerulisem on seda programmi üldse leida. Ma praegu mõtlen, et kas ma eelmisel aastal, ma vist ei saanudki kedagi sotsiaalprogrammi.“ Int 2.

Kõige parem olukord kättesaadavuse osas on Tallinnas ja teistes suuremates linnades sees. Magistritöö teoreetilises osas on välja toodud, et alaealine õigusrikkuja on ka abivajav laps. Kättesaadavuse osas tuleks kindlasti midagi ette võtta, sest lapse jaoks ei tohiks olla kohustuse täitmine liiga raske ja abi ei tohi jääda saamata ainult selle tõttu, kus on elukoht. Lapse puhul tuleb arvestada seda, et tema rahalised võimalused on piiratud ja ta käib koolis, seega on ka ajalised võimalused piiratud.

Programmidest toodi enim esile mitmedimensioonilist pereteraapiat (MDFT). Tegemist on perekeskse programmiga tõsise riskikäitumise ja mitmekülgse abivajadusega noortele ja nende peredele.⁹⁵ Nimetatud teraapia pidi olema kõige tõhusam, sest see on intensiivne ja toimub pikaajaliselt:

---

⁹⁵Vt viide 80.

„See pidigi kõige paremini üldse aitama, räägivad terapeudid.“ Int 1. Intervjueeritav 3.

„pereteraapia on niivõrd vajalik, see on nii oluline ja nii palju, kui mul on tagasisidet, see on ka väga aidanud noori, läbi juba nende vanemate, kui vanemad rahunevad ja saavad tarkust, panevad lapsed koolis käima ja ütlevad neile seda, mis arvavad võõra inimese seisukohalt, võib-olla seda kuulavad ka rohkem, kui oma vanemat.“ Int 7.

Mitmedimensioonilise pereteraapia puhul on olnud probleemiks kättesaadavus. Laste puhul on oluline, et kui tehakse otsus, siis ka lahendus saabuks kiiresti:

„kujuta ette, et lepime kokku, et saad MDFT ja sa ootad jätkekorras kuni see abi sulle tuleb, siis jõuab juba laps igasuguseid tegusid enne toime panna.“ Int 2.

Mõnes piirkonnas ei võimaldata MDFT programmi üldse. Väiksemates piirkondades tegutsevad prokurörid tõid välja mitmel korral seda, et on ebavõrdsus suuremate piirkondadega võrreldes. Kuigi võimalus on paberi peal olemas, siis tegelikult reaalselt seda kohaldada ei saa:

„sotsiaalprogramm pereteraapia, mis on parim asi üleüldse alaealistele katkistest peredest. Seda ma ei ole ju siiani veel saanud ühtegi alaealise peret Hiiumaal MDFT-sse. Väga palju võimalusi, väga uhkeid võimalusi, aga kahjuks kõik ei ole tagatud.“ Int 7.

Kättesaadavuse probleemi osas on prokurörid suhelnud ka Sotsiaalkindlustusametiga, aga kuna rahalised ressursid on piiratud, siis kiiret lahendust selles osas loota ei ole. Samas käivad MDFT terapeudid perekondade juures kodus ja võiks kuidagi korraldada, et saaks ka kaugemale minna, terapeut ei pea püsivalt asuma kohapeal. Probleemiks on ka suured kulud, sest teraapia kestab kaua, umbes poole aasta kestel. Selles osas võib aidata see, kui riik rohkem raha selle tarbeks eraldab, arvestades teraapia häid tulemusi, oleks see kindlasti asjakohane.

„See on väga kallis ja me oleme siiski vaesed selles suhtes, et meil ei ole nii palju neid terapeute, et jätkuks igasse provintsi nurka, sellepärast ei olegi see näiteks kättesaadav.“ Int 7.

Samuti toodi probleemina välja see, et lapsel puudub piisavalt toetav keskkond, et seda läbi viia. Õigusrikkujate perekonnad on tihtipeale nõ katkised, probleemid ei ole ainult lastel vaid ka vanematel. Laste probleemid ongi suures osas kodust alguse saanud. MDFT puhul ei osale programmis ju ainult laps, vaid ka tema lähedased:

„seda olen pannud, aga mitte väga palju, sest MDFT üks külg on ka see, et selle lapse ema või isa peab ju samamoodi selles programmis osalema. Kui ma näen, et selle lapse

kasvataja ei ole valmis programmis osalema, tal puudub igasugune motivatsioon, siis ma seda programmi ju lapsele ei kohalda, sest tema vanem ei ole suuteline seda täitma. Neid kordi on olnud küll ja veel, kus lapsevanem käitub hullemini prokuratuuris, kui alaealine õigusrikkuja ise.“ Int 5.

See näitab ka seda, et lisaks lapsele tuleks tegeleda ka tema perekonnaga, sest perekond on suures osas see, kes teda mõjutab ja kujundab. Kui prokurör näeb, et lapsele oleks vaja seda programmi kohaldada, aga pere poolt toetust ei ole, siis tuleb valida mõni muu võimalus. Samas aitab see programm palju ka lapse perekonda, mistõttu tuleks lapse perekonda veenda programmis osalema, kui on näha, et sellest võiks kasu olla.

MDFT puhul tuleb lisaks terapeutide kvaliteedile arvestada ka sellega, et Eestis on palju lapsi, kelle emakeel on vene keel. Sellest tulenevalt on oluline, et terapeute oleks piisavalt nii eesti kui vene keeles:

„Väga oluline on ikkagi see taust ja see rahvuslik eripära, et sa räägid temaga ühes keeles.“

Int 1. Intervjueeritav 2.

Keeleprobleemi pigem ei esine Ida Ringkonnaprokuratuuris, kus on nagunii suurem osa elanikkonnast vene keelne. Siiski tundub, et keele tõttu lapsel abi saamata ei jää, terapeutide koolitamisega on jooksvalt vastavalt vajadusele ka tegeletud. Prokuröride seisukohalt tuleks MDFT programmi rohkem raha suunata, et kättesaadavus oleks iga spirkonnas hea.

Lisaks MDFT-le on veel mitmeid erinevaid sotsiaalprogramme, mida prokurörid alaealiste kohtlemisel kasutavad. Nimetati Spin'i ja Step'i. Spin on spordiga seotud programm⁹⁶ ja Step aitab õigusrikkujaid tööle või õppima asumisel⁹⁷. Nende programmide kohaldamisel võtavad prokurörid samuti arvesse laste tausta ja hindavad sellisel juhul programmi sobivust. Spordiprogramm toodi heas küljes välja, sest sport aitab lastel ennast välja elada ja eriti mõjus võib olla poiste puhul.

Kuigi erinevaid sotsiaalprogramme on ja neid kasutatakse aktiivselt, on prokuröridel tekkinud mõtteid ka selle kohta, milliseid programme võiks veel juures olla:

„ma tahaksin, et nendele lastele õpetatakse kuidagi, millised on terved suhted, kuidas luua tervet inimsuhet, mingisugune paarisuhe või sõbrasuhe. Ma jubedalt tahaksin, et lapsed

---

⁹⁶Spin. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.spinprogramm.ee/>

⁹⁷Step-programm. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://step.ee/>

näeksid terveid suhteid. Selle tõttu, et nad on ise ka katkistest perekondadest, sellistest halvasti toimivatest perekondadest. Ma tahaks, et keegi näitaks neile, milline see hea ja toetav peresuhe on. Ma arvan, et see võiks neid tulevikus aidata.“ Int 5.

Samuti on tekkinud mõtteid, et noortele suunatud teenuseid võiks ka programmidega seoses paremini ära kasutada. Eestis on hea noortekeskuste võrgustik, kus töötavad oma ala spetsialistid ja nemad võiksid õigusrikkujatele mingisuguseid tegevusi leida programmi raames:

„Ma tahaksin, et me kasutaksime ära seda võrgustikku, juba olemas olevat võrgustikku, mis on need noortekeskused, kus tegelevad noortele spetsialiseerunud inimesed, kes on enamasti ka tegelikult ülikoolis õppinud seda asja. Ma tahaks, et me oskaks neid paremini ära kasutada. Et nemad oskaksid pakkuda mingisuguseid programme või mingisuguseid tegevusi nendele noortele, mida prokuratuuril, kohtul ja politseil oleks võimalik kasutada. Kasvõi neid lapsi kohustuslikus korras suunata sinna noortekeskusesse, kus toimub mingisugune sotsiaalprogramm. See oleks neile võib-olla ka mugavam keskkond, kui see, et ma saadan nad kriminaalhooldusosakonda seda programmi tegema.“ Int 5.

Sõltuvus- või muu ravi määramise puhul tuleb arvestada sellega, et prokurör ei ole meditsiinitöötaja. Tema ei saa iseseisvalt paika panna, et lapsel kindlasti sõltuvusprobleem on. Prokurör võib tulenevalt asjaoludest täheldada, et lapsel võib mingit ravi vaja minna, aga ravi määramiseks peab lapse üle vaatama vastav spetsialist:

„Me ikkagi saadame nad ka laste vaime tervise keskusesse, kui me näeme, et on narkoprobleemid. Või mingid sõltuvusprobleemid. Et nad käivad ka seal vastuvõtul. Muidugi seal arstid otsustavad, kas vajab ja kui pikalt vajab ja mis see tema probleem on.“
Int 1. Intervjueeritav 2.

Eestis on käimas programm „Kainem ja tervem Eesti“⁹⁸, mille raames on samuti võimalik prokuröridel lapsi hindamisele saata, kui ilmneb võimalus, et lapsel on probleem alkoholitarbimisega:

„Ma saadaksin selle lapse kõigepealt hindamisele psühhiaatri kliinikusse „Kainem ja tervem Eesti“ programmi raames, et arst ütleks, kas tal on alkoholisõltuvus või tal seda ei ole, ja kui tal see on, et millises ravis nad kokku lepivad.“ Int 5.

---

⁹⁸Kainem ja tervem Eesti. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.tai.ee/et/kainem-ja-tervem-estti>

Eestis on probleemiks alkoholi liigtarvitamine. See mõjutab inimestevahelisi suhteid ja tervist. Probleemiks on ka alkoholi tarvitamisest tulenev vägivald. Programm aitab sekkuda ja leida ravivõimalusi.⁹⁹ Ka alaealiste seas on alkoholi tarvitamine juba probleem ja see suurendab õigusrikkumiste toimepanemise riske nagu oli välja toodud magistritöö teoreetilises osas.

Kuna seadus lubab kohustusena määrata ka muu asjakohase kohustuse, siis on tegelikult prokuröriil väga laiad võimalused vastavalt kohalikele võimalustele lastele kohustusi määrata. Prokurörid tõid intervjuudes seda uue seadusandluse suurima plussina välja, et on palju rohkem võimalusi, kui varem oli alaealiste komisjonil. Muu asjakohase kohustuse all on rakendatud väga erinevaid kohustusi. Muu asjakohase kohustusena on kirja pandud ka asju, mis on niikuinii keelatud, aga kohustusena siiski mõjusad:

„Kui mina näen, et sellel lapsel on probleeme kas alkoholiga või ta suitsetab regulaarselt, siis mina olen pannud selle kohustusena kirja. See kohustus ei ole ju selles mõttes mingisugune naljakohustus. Seadus annab mulle võimaluse selle menetluse uuendada, talle lõpuks rangemat meedet küsida või kohustust vahetada.“ Int 5.

Prokurörid on kasutanud selle kohustuse all esseede ja muude kirjatükkide kirjutamist, näiteks vabanduskiri kannatanule. Kirjutiste teemad võivad olla seotud toime pandud kriminaalasjaga:

„Teemal, mis ma tegin valesti. Mis ma oleks pidanud tegema õigesti, mida tunneb kannatanu. Kas sa oled kunagi selle peale mõelnud, mida tunneb kannatanu selle teo tagajärjel. See on ikkagi niisugune pikem lugu, eneseanalüüs. Ma arvan, et nad ei ole võimalised kunagi elus, enamik inimesi muide, ka täiskasvanud, ennast niiviisi analüüsima. Ja see, et nad peavad astuma kellegi teise sussesse, mis tunne on kellelgi teisel selles situatsioonis. Sellega ei saa ka täiskasvanud hakkama.“ Int 1. Intervjueeritav 2.

---

⁹⁹Ibid.

3.4.3 Kohtu kaudu mõjutusvahendite kohaldamine

Kui prokuröri arvates ei piisa alaealisele õigusrikkujale prokuratuuri poolt määratud mõjutusvahendist, siis saab prokurör taotleda mõjutusvahendi määramist ka kohtult, kui karistuse määramine ei ole vajalik. Kohtu poolt saab määrata samu mõjutusvahendeid, mida saab prokurör KrMS § 201 järgi, lisaks on võimalused, mis piiravad teatud määral lapse vabadust. Intervjueeritud prokurörid andsid hinnangu kinnise lasteasutuse teenusele, mille määramine on võimalik läbi kohtu.

Kinnised lasteasutused on aja jooksul väga palju muutunud ja seda tunnistasid ka küsitletud prokurörid. Kinnisesse lasteasutusse suunamist tuleb väikses piirkonnas töötaval prokuröril vähem ette, suures piirkonnas rohkem. Kinnine lasteasutus on mõjutusvahenditest kõige rangem:

„Ma ütlen, et see Maarjamaa hariduskollegium on ikkagi aste enne vanglat.“ Int 5.

Kinnisesse lasteasutusse on vaja suunata siis, kui last on vaja rohkem kontrollida. Ei aita vähesemad vahendid ja tuleb panna vastavasse keskkonda:

„See keskkond tegelikult mõnele lapsele ongi see, mis on vaja. On see, et ta on vähe piiratum ja kontrollitud keskkond.“ Int 1. Intervjueeritav 1.

„Ta on seal terotooriumil, ta peab käima seal koolis. Neil on sisustatud vaba aeg, mida nad teevad. Ta saab tähelepanu. Ta ei saa kasutada neid mõnuaineid, mida ta võib-olla tahab. Tänu sellele tema tulemused ju paranevad.“ Int 3.

Tuleb arvestada sellega, et sinna asutusse satuvad ikkagi kõige raskemad lapsed. Nende puhul on probleemide esinemine järjepidev, kooliga on suured probleemid, õigusrikkumised jätkuvad:

„Sinna tuleb saata neid, kes süstemaatiliselt panevad kuritegusid toime, kellel on käitumisega suured probleemid. Need allutamatud lapsed, kes üldse ei allu reeglitele, koolikohustust ei täida, hulguvad.“ Int 4.

Alaealiste õigusrikkujate puhul on tihti probleemiks ka see, et nad ei taha täita koolikohustust või nad õpivad väga halvasti, tekitavad koolis probleeme. Kinnine lasteasutus on ka selles osas abiks, sest seal saab laps rohkem tähelepanu, ta ei pea õppima suures klassikollektiivis:

„Kui nad on olnud kontrollitud keskkonnas, nad õpivad kõik neljaledele, viitele. Nad on kõik väga heade õpitulemustega, ta on võimeline õppima, kui ta õpetajaga kahekesi on.“ Int 1. Intervjueeritav 2.

Paljude laste puhul oleks võimalik sinna asutusse suunamist vältida, kui tema ümber oleks piisavalt toetav keskkond. Probleemsetel lastel ei ole tihtipeale perekonda või nende perekond ei hooli, perekodude puhul ei saa laps näiteks piisavalt lähedust:

„samas on see täiesti nagu välditav, kui sellele noorele leida selline tugipere või hästi personaalne inimene, kes talle vajalikku lähedust ja tähelepanu ikka nagu annab.“ Int 6.

Kinnisesse lasteasutusse paigutamisel tuleb hinnata seda, kui kaua lapsel on vaja seal viibida. Liiga varajane väljasaamine võib tähendada seda, et kogu tehtud töö läheb raisku ja koju tagasi saades hakkab lapsel jälle halvasti minema:

„Kui ta sellest kontrollitud keskkonnast enne põhikooli lõppu välja saab ja peab minema tavakooli, siis ta seal ei ole võimeline käima. Ja just oma erivajaduste tõttu. See kontrollitud keskkond on teatud probleemide puhul väga oluline. Küsimus on selles, et me näeme seda ka, et mõnel saab see aeg võib-olla täis kontrollitud keskkonnas varem kui vaja.“ Int 1. Intervjueeritav 2.

Kinnisesse lasteasutusse suunatud lapsed on ise ka aru saanud, et tegelikult oli sinna minek neile vajalik:

„Mina olen enda laste käest küsinud tagasisidet, et alguses sa ei tahtnud minna, aga nüüd sa oled ja kuidas oled ja mis on. Mul ei ole küll olnud sellist, et üldse ei kõlba seal olla, mingit sellist varianti ma ei ole kohanud.“ Int 3.

Suurem osa alaealistest õigusrikkujatest on mingisuguse psüühikahäirega, nad ei ole tavalised lapsed, neil on suuremat abi vaja. Juhuslikku laadi väiksema rikkumisega laps kinnisesse lasteasutusse ei satu, tema puhul töötavad tõenäoliselt muud mõjutusvahendid.

Kinniste lasteasutuste puhul toodi probleemina välja kättesaadavust. Mõni prokurör tõi välja, et teinekord tuleb vastus, et kinnises lasteasutuses kohta ei ole ja sellisel juhul tuleb lapsele valida muu mõjutusvahend. Teinekord tuli järjekorras oodata ja ooteajaks võib sellisel juhul olla kaks kuud, kuigi järjekorrad on varasema ajaga võrreldes vähenenud, sest on oodatud ka kuus kuud. Väiksemates kohtades töötavatel prokuröridel tuli kinnisesse lasteasutusse suunamist vähem ette ja järjekorra probleemi nad ei näinud. Arvestada tuleb sellega, et lapsed viibivad selles asutuses korraga päris pikalt, isegi terve õppeaasta, seega on kohad tihti pikalt hõivatud.

Mõnikord on lapse isoleerimise vajadus vältimatu ja siis ei jää kohtade puudusel muud üle, kui tuleb kaaluda vanglasse saatmise võimalust:

„Kui on vaja inimene isoleerida, kui ta on ohtlik endale või teistele või võib ohtlik olla, ja kui ta on 14 aastane, siis vangimajja teda saata ikka väga ei tahaks. Eriti, kui tal varem puudub igasugune kokkupuude ka. Aga kui kinnisesse lasteasutusse kohta ei ole, siis vanglas kohtade puudust ju ei ole. Aga olen kuulnud, et kinnise lasteasutuse teemaga aktiivselt tegeletakse, nii et lootust on.“ Int 2.

Probleemina selgus ka see, et kinnises lasteasutuses võiks olla rohkem erinevaid režiime, et kõiki lapsi ei hoitaks kontrolli all sama rangelt:

„Mina isiklikult arvan, et see vajadus võiks olla, see režiim võiks olla natukene erinev, kõikidel lastel ei ole vaja päris neid tingimusi, mis seal praegu on. Suts kergemaks võiks olla see. Aga kui ikkagi laps ei taha koolis käia ja ta ei käi, vaid hulgub mööda tänavaid, siis on tal vaja seda kontrolli, kus ta peab koolis käima.“ Int 3.

Mõnikord raskemate rikkumiste puhul tekib prokuröril vajadus taotleda kohtult lapse vahistamist. Nüüd on prokuröridel võimalik vahistamine asendada kinnise lasteasutuse teenusega:

„Kinnisesse lasteasutusse eelmisel aastal läks 2 last. Need teod olid sellised, et tõkendina sai kohtult taotleda vahistamist ja see asendatud siis kinnise lasteasutusega.“ Int 2.

Alaealiste õigusrikkujate vahistamist ei taotleta palju, aga on hea, kui ka sellisel juhul on võimalik vältida vanglakogemust. Prokuröri jaoks on vahistamise taotlemise otsus vältimatult läbi mõeldud ja ka tema jaoks on hea, et on võimalik vangla asemel laps kinnisesse lasteasutusse saata:

„Üks prokurör ei lähe 14-15 aastast last vahistama tegelikult kerge südamega, selleks peavad tegelikult olema mõjusad põhjused ja alused. Suurema osa laste puhul sa näed ära, et ma ei taha ju teda saata sinna vangla keskkonda, et tal lihtsalt oleks vaja järelevalvet, tal oleks vaja lihtsalt rutiini, koolis käimise võimalust.“ Int 5.

Siiski ei tule iga alaealise vahistamise korral asendamine kõne alla. Arvestatakse sellega, et ilmselt karistusena ei küsita samuti vanglasse ja laps on kinnise lasteasutuse jaoks sobilik. Kinnises lasteasutuses õpivad ju teised lapsed ka ja sinna suunatud laps ei tohi neid kahjustada:

„Küll aga on jällegi prokuröril nüüd oluline siin vahet teha ja ära otsustada, kas tegemist on nimelt selle lapsega, et seda asendust küsida. Teinekord on niimoodi, et see laps peab

lihtsalt sinna vanglasse minema, muidu ta teeb halba nii sellele koolile, et me ei paneks vale last sinna. Kui ta üldse ei allu või piire ei tunnetata.“ Int 6.

Õnneks satub vanglasse alaealisi üsna vähe. 8.aprilli seisuga on Viru vanglas 13 alaealist kinnipeetavat.¹⁰⁰

Uue võimalusena on kohtul võimalik KarS § 87 järgi alaealiste mõjutusvaheneid võimalik kohaldada ka noorele täiskasvanule (alla 21 aastane täiskasvanu), arvestades kuriteo toimepannud täisealise isiku vaimse ja sotsiaalse arengu taset ning kuriteo toimepanemise asjaolusid.¹⁰¹ Tegemist ei ole küll alaealistega, aga asjaolusid arvestades on nende puhul mõistlik kohaldada alaealiste mõjutusvahendeid.

Prokuröride hinnangul oli selline muudatus mõistlik seadusesse lisada, sest inimene ei saa küpseks kohe, kui ta saab 18 aastat vanaks. Sotsiaalse küpsuse saavutamine võib olenevalt inimesest ja asjaoludest võtta kauemgi, kui 21 aastat.

Ka noore täiskasvanu puhul toodi välja, et teod võivad olla toime pandud mõtlematusel.

Samuti on oluliseks päästikuks mõni psüühikahäire:

„Tüdruk tellis posti teel psühhotroopseid ained, mida arst oli talle keeldunud välja kirjutamast. Tal oli küll depressioon diagnoositud, aga ta üleannustas oma ravimeid. Seetõttu ta otsustas neid tellida interneti teel. Ma tõesti nägin teda kui abivajavat noort inimest, kellel depressioon ja stress olid tema käitumist muutnud ja natukene halvendanud, seetõttu ma tema puhul nägin seda head võimalust, et noorele täiskasvanule kohaldatav mõjutusvahend võiks talle õige vahend olla.“ Int 5.

Prokuröride hinnangul ei ole antud võimalust palju kasutatud. Toodi välja, et prokurörid peaksid selle kätte võtma ja teadvustama, miks on seda vaja kohaldada:

„Tihti juhtubki see, et kui meie oleme hästi spetsialiseerunud alaealiste menetlusele, siis kohus võib-olla nii spetsialiseerunud ei ole ja võib-olla tal on raske mõista, miks seda tehakse. Siin on siis prokuröri ülesanne talle need asjad selgeks teha. Nad ei saa nii aru sellest teost, nad ei suuda seda tagajärge ette näha, seda mõju neile endale ja teistele. Kui sinna veel selline käitumishäire juurde panna, siis täiesti mõistetav, miks nende käitumine on selline nagu ta on.“ Int 6.

---

¹⁰⁰ Vangide- ja kriminaalhooldusaluste arv. <https://www.vangla.ee/et/uudised-ja-arvud/vangide-ja-kriminaalhooldusaluste-arv>

¹⁰¹ Karistusseadustik. RT I, 13.03.2019, 77.

Prokuröri poolt toodi ka välja, et alaealiste mõjutusvahendi pakkumise peale on noor täiskasvanu ise öelnud, et ei ole huvitatud selle kohaldamisest. Nemad võivad olla enese silmis suured ja küpsed inimesed ja peavad sellist pakkumist isegi solvavaks:

„kui mingi 19 aastane seal kakleb kusagil tänaval teise samasugusega, siis ta on juba suur inimene enda arvates ja ta isegi naerab selle peale, et misasja, noor täiskasvanu, ma olen ikkagi enda elus, ma töotan, mis alaealiste mõjutusvahendid. See on ju ka enesetunde küsimus.“ Int 7.

Alaealiste mõjutusvahendite kasutamist noore täiskasvanu suhtes tuleks uurida pikema perioodi vältel, kuna selle esinemissagedus on hetkel veel väga väike. Prokurörid arvasid ise intervjuude ajal, et paljud pole sellise seadusemuudatusega isegi kursis. Paljud alaealistega tegelevad prokurörid nendega enam edasi ei tegele, kui inimene saab 18 ja paneb siis toime mõne kuriteo. Alaealise mõjutusvahendi kasutamiseks peab sellisel juhul tulema initsiatiiv teise osakonna prokurörit ja alaealistega tegelevad prokurörid pole ise kindlad, kas seal ollakse teadlikud. Samuti võib initsiatiiv tulla kohtunikult, aga ka see eeldab teadlikkust sätete kohaldamise vajalikkusest. Arvestada tuleb sellega, et seadusemuudatus on kehtinud vähest aega ja teadlikkuse suurenemine võtab aega. Siiski tundub, et teatud juhtudel on selline võimalus hea, et reageerida tõhusamalt ja mitte ülereageerida.

3.4.4 Uue süsteemi mõju alaealisele õigusrikkujale

Uue alaealiste õigusrikkujate süsteemi üheks eesmärgiks oli see, et see arvestaks rohkem alaealise vajadustega. Prokuröride juurde ei jõua enamasti nõ terveid lapsi. Neil võib olla mingi käitumishäire või vaimne alaareng, nende perekonnad on tihti purunenud. Selle tõttu on ka prokuröride suund sellel, et suhtuda nendesse nagu abivajavatesse lastesse.

Intervjuus osalenud prokuröride hinnangul on uus alaealiste kohtlemise süsteem lapsega rohkem arvestav:

„Ma arvan, et nüüd nad tunnevad ennast paremini küll. Et see on ikkagi dialoogi vormis ja küsimus ei ole see, et me ei alusta on juttu sellega, et miks sa seda tegid. No see on kõige lollim küsimus, mida üldse saab küsida inimeselt, laias laastus. Küsimus on selles, et kuidas me selle sinu jaoks parimal viisil täna ära lahendame. Mis sulle parim on. Kuidas me sind aidata saame.“ Int 1. Intervjueeritav 2.

Alaealise kuulamine ja seisukohtadega arvestamine on väga oluline. Prokuröride hinnangul peab laps sellest olukorrast väljuma nii, et asjad on selged ja tal ei teki tunnet, et ta on nurka surutud. Selleks on tähtis kuulata kõiki osapooli:

„Kui mina mõne lapse või noorega räägin, siis ma lasen ta rääkida selle omapoolse seisukoha, et kuidas tema nüüd siis asjadest aru saab. Kuulan ära, mida temal öelda on. Ei ole nii, et mina räägin, mida mina asjast arvan.“ Int 3.

Tuleb arvestada sellega, et alati ei ole valitud meetmed osutunud õigeks, valitud asi lihtsalt ei toimi või ei sobi konkreetsele lapsele. Mõnikord võib juhtuda, et valitud mõjutusvahend ei osutunud lapse suhtes õigeks ja sellisel juhul tuleb prokuröril asi uuesti läbi vaadata ja midagi muud välja mõelda:

„aeg-ajal on mul, see info tuleb tagasi, et ta väga oma programmi või kuhu ta on suunatud, ta ei kipu minema, siis kutsud tagasi. Siis teeme uuesti ja see, et me oleme nüüd kokku leppinud mingisuguse mõjutusvahendi, ei tähenda seda, et seda ei pea täitma või putku saab kuhugi pista. Siis teeme uuesti, ja veelkord, kui vaja on. Kuni ta tegelikult suudab ennast kokku võtta ja selle programmi läbida või siis on see, et on selgunud, et see ei ole see õige asi. Jooksvalt muudame millegi muu vastu.“ Int 1. Intervjueeritav 1.

Prokurörid tõid siiski välja, et nad kaaluvad mõjutusvahendi valikut väga hoolikalt ja selle muutmist palju ette ei tule. Lisaks lapse huvide arvestamisele tuleb ressursse jagada otstarbekalt. Kui isik suunatakse teenusele, mis tema suhtes tegelikult sobilik ei ole, siis võib mõni abivajav teine sellest ilma jääda või peab ootama teenusele saamist. Kuigi laste huvid on ühiskonnas väga olulised, siis realistlike inimestena saavad kõik aru, et teenused maksavad ja selle tõttu on kõik piiratud.

Probleem võib tekkida ka sellega, et teraapia määramisel lapsel lihtsalt ei teki kontakti talle määratud inimesega:

„Lihtsalt ei pruugi tekkida seda kontakti selle sama terapeudiga. Selle tõttu tuleb võib-olla seda programmi muuta. Lihtsalt nii on, see on inimloomus, me ei saa kedagi sundida, kui nad ei saa omavahel kontakti. Meie eesmärk on ikkagi see, et laps saaks seda abi, mida ta vajab.“ Int 1. Intervjueeritav 2.

Pärast uue süsteemi tekkimist hakkasid lapsed suuremat tähelepanu saama ka lastekaitset. Pööratakse suuremat tähelepanu nende kodusele olukorrale. Kodune olukord mõjutab väga suures osas seda, kuidas lapse elu edasi läheb ja millised on võimalused edaspidiseks õiguskuulekaks eluks.

Prokuröriil on oma tööd tehes kohustus, mida nad peavad täitma. Nad saavad juhtida ja suunata, aga mitte lõputult kuulata ainult lapse arvamust ja tundeid, kõik peab olema tasakaalus:

„Ega mina ei saa ka siin neid lõpuni kuulata, minu ülesanne on leida talle see kohustus või talle see koht, kus ta saab ennast päriselt ka avada. On see siis nõustaja juures käimine või sotsiaalprogramm, see on see minu kohus.“ Int 5.

Erinevates kohtates puutuvad alaealised õigusrikkujad kokku erinevate ametnikega. Inimesed on erinevad ja nad teevad oma tööd ka erinevalt, on neid, kes on rohkem nõ südamega asja juures ja neid, kes seda pole. Sellest võib sõltuda ka tulemus lapse jaoks:

„See, kuidas teda ära kuulatakse ja kuidas need toimingud tehakse, see sõltub lõpuks kõik ametnikest. Kes, kuidas oma tööd teeb. Ma usun, et noor kuulatakse kindlasti ära, aga ma näen oma töö käigus, et on selliseid noori, keda ei kuulata. Ei kuulata ei kohalikus omavalitsuses, ei kuulata teda kodus ja siis see kuidagi kulmineerubki. Seda on kahju nagu näha.“ Int 6.

Arutleti selle üle, et tegelikult polegi alati laps süüdi, miks ta prokuratuuri lõpuks sattunud on. Sellisel juhul on prokuröriil keeruline nõuda alaealisel seda vastutust, kui ta näeb, et selle lapse ümber oli juba enne seda juhtumist kõik väga valesti. Taoliste juhtumite puhul on ka kasulik määrata pereteraapiat, mis võib aidata parandada kogu lapse elu tervikuna.

Siiski ei ole kõik kindlad, et uus süsteem alaealiste puhul tingimata parem on. Nii lühikese perioodi jooksul on seda raske ka hinnata, aga lahendamist vajavaid probleeme on endiselt:

„Ma ei saa öelda, et nüüd, kui aasta ja 3 kuud oleme töötanud ilma komisjonideta, on kõik parem. Ma pigem julgen öelda, et nüüd on palju hullem selles mõttes, et see alaealise õigus oma vanemale öelda: „sa ei puudu mind, sa ei kamanda mind, sa ei tee mulle või ma kaeban su peale“ on andnud vastupidi võimaluse neile olla menetlustes rohkem, kui varem.“ Int 7.

Prokurörid tõid välja, et lapsele ei tohi anda ainult õigusi, neil peavad seejuures olema ka kohustused. Kogu süsteemi mõte on parandada ühiskonda tervikuna, lisaks alaealiste huvidele tuleb arvestada teiste ümbritsevate huvidega. Selle tõttu on eriti oluline, et abivajav lapsevanem ka tähelepanuta ei jääks.

Uue süsteemi üheks eesmärgiks oli korduvrikkujate vähendamine. Süsteem on kehtinud vaid üle aasta ja nii lühikese aja jooksul on raske sellele hinnangut anda, korduvrikkumiste

vähennemist tuleks hinnata pikema perioodi jooksul. Prokuröride hinnangul korduvrikkujaid palju ei ole:

„Ma ei saa salata, et korduvrikkujaid on, aga neid on pigem vähemal määral, kui ikkagi neid, kes tõesti tulevad sellel ühel korral ja rohkem ma neid selle paari aasta jooksul ei ole näinud. Ma arvan, et see, et keegi paneb toime rikkumisi ka täiskasvanueas, siis küllap see avaldub korduvates rikkumistes alaealisena.“ Int 5.

Korduvrikkumisi võib ette ennustada nende puhul, kelle perekond on kriminaalse taustaga. Pikemaajaliselt töötanud prokuröriil on eriti hea ülevaade sellest, kes on aja jooksul tema juurde sattunud, eriti kui tegemist on väiksema kohaga. Selle tõttu ei mõju mõningad korduvrikkujad üllatusena:

„Ma tean ju juba nende peresid, neid noori, see kui üks või teine nimena kriminaalasjas ette, siis mõtled, et nii oligi arvata, mis seal arvata, juba ema või isagi tal oli arvel. Selliseid on, aga mitte ei ole domineerivad. Ikka on minu meelest sellised, kes tulevad korra või on need, kes on kunagi komisjoni saadetud ja siis tulevad nüüd uuesti näiteks ette.“ Int 7.

Samas ei tahtnud kõik selle kohta hinnangut anda. Kuna isikud, kes alaealisena panid õigusrikkumisi toime, täisealiseks saades, liiguvad teise osakonda, siis on keeruline seda hinnata ilma tervikpilti omamata:

„Ei, nad saavad ju vahepeal täiskasvanuks, ei oska nüüd öelda. See eeldab mingit suuremat uuringut. Millised nad täiskasvanueas on, milline on nende elukvaliteet siis.“ Int 1.
Intervjueeritav 2.

Väiksemates piirkondades on toimepanijate arvud piirkonniti nii väikesed ja selle tõttu suurt korduvrikkujate arvu vähennemist märgata ei ole:

„Kuna meil arvud on nii väikesed, toimepanijate arvud väikesed, 3 tükki ainult kinnises lasteasutuses, siis ma ei tea, kas see on mõjunud teistele. Ega ma seda teemat väga puudutada ei taha, siis nii kui rääkima hakkad, et kui hästi kõik on, siis on teadagi, et tuleb kohe mõnel tegutsemisisu peale. Aga mõned, kes eelmisel aastal olid, nendest pole ei kippu ega kõppu, mõned kasvavad lihtsalt suureks ka.“ Int 2.

Korduvrikkumise toimumise põhjuseks võib olla see, et eelnevale rikkumisele ei ole piisavalt kiiresti reageeritud ja abi on tulnud oodata. Mõjutusvahendi kohaldamisel tuleb arvestada sellega, et alati ei saa seda kiiresti ja ka asjaajamine õige asja saamiseks võib aega võtta:

„Korduvrikkujaid on, aga nad on üksikud. Pigem tuleneb see sellest, et see mõjutusvahend, mis talle esimesel korral on määratud, see ei ole jõudnud töösse. Näiteks kui me

kohaldame seda MDFT-d, seal võib olla selline väike järjekord, millal see laps MDFT raames ära kaardistatakse, see pere olukord ja kõik. Ta jõuab ju selle ajaga juba ühtteist ette võtta. Kas siis kuskilt midagi näpata või kellegagi tülli minna ja lüüa seal.“ Int 6.

See tõendab jällegi seda, et ülimalt oluline on kiire reageerimine. Pärast alaealisega tegelemist ei tohi ta jääda nõ ripakile ja ilma kontrollita. Kui teenuste järjekorrad veelgi vähenevad, siis on lootust, et ka selliste korduvrikkujate arv väheneb.

3.4.5 Koostöö erinevate asutuste vahel alaealiste õigusrikkujate kohtlemisel

Kuigi prokuratuur juhib uurimist ja teeb lõpuks ka otsuse, mida võiks alaealisele õigusrikkujale kohaldada, siis ilma koostöötulemust ei ole. Prokuratuuril on kõige tihedam koostöö politsei ja kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajatega ning kriminaalhooldusega seoses sotsiaalprogrammidega ning muude nende poolt täidetavate ülesannetega seoses. Samuti tuleb koostööd teha mõjutusvahendite kohaldamiseks ka muude asutustega.

Uute regulatsioonide valguses oli vaja kohtuda kohalike omavalitustega, et edasises töös kokku leppida. Sellised suhtlemised on olulised, et saaks laste abivajadust paremini hinnata ja süsteemi vastavalt sellele sättida:

„Uue seaduse valgus me käisime siin ringi omavalitsustes ja mina rääkisin omalt poolt, mis võimalused mul on alaealisi mõjutada ja nemad rääkisid omalt poolt, kuidas nad seda laste abivajadust hindavad. Sellised arutelud toimusid jah. See ongi hea, et saad kontakti inimesega ja julged edaspidi helistada ja otse küsida.“ Int 3.

Kohalik omavalitsus ülesanne on korraldada lastekaitset kohalikul tasandil ja luua vajalikud tingimused laste õiguste ja heaolu tagamiseks oma linnas või vallas. Lastekaitse on see, kes saab välja selgitada kõige rohkem laste koduse olukorra ja sotsiaalse elu kohta, samuti on oluline välja selgitada, miks laps kuriteo toime paneb:

„me teeme koostööd lastekaitsega, nad on kursis, mis lastega toimus. Nad jälgivad, mis tingimustes ta elab. Mis võiks olla põhjuseks, et laps paneb toime kuriteod.“ Int 4.

Toodi välja, et kohalik omavalitsus oskab küll anda hinnagut selle lapse kohta, aga mõjutusvahendi valiku kohta nad neilt pigem nõu ei küsita:

„Kohalikud omavalitsused omab küll informatsiooni, kes see laps on, kust ta tuleb, mis on tema probleemid, aga minu enda praktika näitab seda, et pigem ma ei saa neilt, võib-olla ma ise ei küsi neilt sellist konkreetset soovitusi, mida selle lapsega teha. Ma pigem kasutan

neid selle taustainfo kogumiseks. Algul tundus, kui need muudatused tulid, et kohalikul omavalitsusel tuleb nii suur koormus juurde, aga tegelikult minul see nii ei ole läinud.“ Int 5.

Mõjutusvahendi valiku ja intentsiivsuse üle võiks pidada nõu vajadusel lastekaitsetöötajaga. Prokurörid ise tõid välja, et see võiks kasuks tulla. Näiteks olukorras, kus lapsele on mõjutusvahend määratud, aga ta seda täies mahus ei täida, siis saaks lastekaitsetöötaja hinnata, kas piisab juba tehtust või tuleb last edasi mingil viisil mõjutada kohustust täitma või määrata muu kohustus.

Lastekaitsega suheldes on oluline ka sealt saadava informatsiooni kvaliteet. Mida rohkem saab prokurör infot selle lapse kohta, mida parem kvaliteet sellel infol on, seda parem on prokuröril hinnata õigusrikkumise toime pannud lapse tausta ja olukorda. Selle tõttu küsivad prokurörid ise ka palju:

„Me oleme ikkagi käinud rääkimas ja öelnud ka, et kui me selle päringu teeme kohalikule omavalitsusele, lastekaitsele, et mida me siis tahame, et nad seal nagu kajastaksid. Kui me küsime, et kas selle perega on kokkupuudet olnud, siis mitte, et jah, on küll, vaid mis ajast, millega seoses ja mida nad on teinud selle perega. Milliseid meetmeid nemad on kasutanud? Millist abi nemad on osutanud? Et me oskaks hinnata seda, milles küsimus on.“

Int 1. Intervjueeritav 2.

Mõnikord tekib vajadus raskema probleemi korral teistega nõu pidada ja selleks puhuks on võimalik kohaliku omavalitsusega koostöös ka ümarlaud kokku kutsuda. Ümarlaua plussiks on see, et koos istub mitu inimest, erinevate alade spetsialisti, ja saab nõu pidada. See toimib eriti tõhusalt siis, kui ametnike vaheline suhtlus on hea:

„Võrgustikud on igal pool tekkinud ja tunneme lastekaitset, tunneme kohaliku omavalitsuse inimesi. Ei ole mingit teemat, et kedagi kokku kutsuda või ümarlauda kokku kutsuda, ja arutame laste ja nende tegevusega seotud teemasid tihtipeale.“ Int 2.

Vajalike kontaktide omamine aitab sellestõõs palju ära teha. Ühistel koosviibimistel saadud tutvused võivad hiljem ära tasuda:

„Kindlasti väga paljud kontaktid tulevad ümarlaudadel, ühistel igasugustel nõupidamistel. Neid tehakse ju piirkonniti, need on väga kasulikud, sellepärast siis sa näed, kus on seal keegi psühholoog, psühhiaater, kes on Tugila töötaja. Tegelt on see töö väikestes kohtades ikka väga palju kontaktidel. See paljas paber, menetlusseadustiku § 201 ei tööta.“ Int 7.

Suhtlus on läinud paremaks ja tihedamaks, kui see oli alaealiste komisjonide ajal. Alaealiste komisjonide ajal jäi prokuratuur kuidagi kaugeks, kui asi oli komisjonile üle antud, prokuratuur ju mõjutusvahendi valiku üle siis ei otsustanud. Nüüd on tegemist nagu kõigi ühise murega:

„Meilid käivad, mõtted, ettepanekud, see on ääretult tore. Alaealiste komisjonide aeg see nii ei olnud. Suhtlus on palju tihendam, sest see on kõik meie ühine mure saada see laps lahendisse sellisesse, mis ei tooks teda tagasi lähema poole aasta jooksul kohe. Et oleks midagi talle pakkuda, sellist, mis teda huvitab ka.“ Int 7.

Seega võib öelda, et suhtlusele kohalikul tasandil on alaealiste õigusrikkujate kohtlemise reformimine hästi mõjunud. Sellest tulenevalt on lapse abisaamine kindlasti ka paranenud. Samas oli ka prokuröre, kes alaealiste komisjonile last üle andes soovitasid ka mõjutusvahendit, mida määrata ja üldiselt sellisel juhul selle arvamusega ka arvestati.

Samas toodi välja, et kohaliku omavalitsuse roll võiks olla veel suurem, kui see praegusel hetkel on. Arvestades lastakaitseadusest tulenevaid kohaliku omavalitsuse ülesandeid, siis on õigustatud nende kesksesse rolli paigutamisel alaealise elukäigu jälgimisel:

„Ehk et me vastutame selle eest ka, mis siis pärast juhtub, siis tundub, et praegu ongi see roll tundub prokuratuuril. Ta võiks olla kohalikul omavalitsusel, sellepärast, et ühel noorel on ju kõik need sotsiaalsed probleemid ju veel ja kohalik omavalitsus ju jälgibki. Kindlasti ma ei ütlekski, et prokuratuur astub sealt välja, eemale, absoluutselt mitte. Kuna see laps on ju kohaliku omavalitsuse vastutusallas, siis keskne roll võiks seal olla.“ Int 6.

Prokuratuuri töö on kõige tihedamalt seotud politseiga. Enamasti võtab juba uurimise alustamisel politsei prokuröriga ühendust ja peab algusest peale nõu, kuidas edasi toimida, seda eriti alaealiste kriminaalajade puhul. Selle tõttu on oluline, et nad tegeleksid ühisel suunal ja selle tarbeks on ka prioriteedid ühised:

„Selles mõttes on nii, et politseil ja prokuratuuril on ühtsed eesmärgid ja ühised prioriteedid, et kui me iga aasta alguses tegelikult paneme need eesmärgid ja prioriteedid paika, selles mõttes nõ, kui meil on see üks prioriteet, seal on alaealiste menetluskiirus, siis ka politseiametnikud peavad sellest kinni pidama.“ Int 5.

Politsei kõige tähtsam ülesanne on kuritegu uurida ja tõendeid koguda. Noorsoopolitsei kogub palju infot ka alaealise taustsüsteemi kohta. Alaealise õigusrikkuja toimikusse lisatakse lisaks kuritegu iseloomustavatele andmetele ka teda ennast iseloomustavad andmed:

„tõendamisele kuulub ka kriminaalasjast isikut iseloomustavad andmed. Nii palju, kui politsei saab, nii palju ta neid andmeid sinna sisse kogub. Alaealise puhul siis andmed koolist, kas ta koolis käib, ja kui ta käib, siis mida ta seal teeb, need on kaks erinevat asja teatavasti. Siis selle pere kohta andmed, kas nad on olnud kohaliku omavalitsuse vaateväljas. Milline see perekonna ja majanduslik olukord on, see on väga oluline laste puhul, mis seal kodus üldse toimub. Ja selle lapse eelnevad andmed, kas ta on varem mingeid süütegusid toime pannud.“ Int 1. Intervjueeritav 2.

Prokuratuuris on enamasti kindlad prokurörid, kes tegelevad alaealiste kriminaalajadega. Ka politsei puhul on eelistatum, kui alaealisega tegeleb spetsialiseerunud ametnik:

„Politseis on ka, vähemalt mul on selles mõttes vedanud, mul on konkreetsed uurijad, kes lasteasjadega tegelevad. Peaks olema üle Eesti nii, aga see vist igal pool regulaarselt pole nii.“ Int 2.

Tuleb arvestada sellega, et prokuratuur juhib kohtueelset menetlust, seega on politsei kohustus arvestada prokuratuuri nõudmisetega. Kui kriminaalasja jaoks on vaja midagi veel teha, siis prokurör annab sellest teada ja politseil on selle täitmise kohustus. Alaealiste kriminaalajade puhul on oluline osa toimikust alaealise taust, selle välja selgitamiseks teeb ka politsei koostööd kohaliku omavalitsuse vastavate töötajatega. Alaealist iseloomustavad sealhulgas ka vääртеoasjad ja alla 14 eluaasta toime pandud kuriteod, mis prokuratuuri muidu kunagi ei jõua. Varasemas elus tehtu ülevaade annab prokurörile üsna hea pildi sellest, kes tema vastas istub.

Lisaks asutuste vahelisele koostööle peab prokurör leidma hea kontakti alaealise õigusrikkuja vanema või eestkostjaga. Selles osas oleneb samuti asi sellest, kes parasjagu prokuröri vastas on. Prokurörid töid välja, et enamasti lapsevanem siiski on huvitatud, et lapsega kõik korda saaks, nad püüavad aidata nii palju, kui oskavad, nende enda oskused on jäänud lapsega tegelemiseks liiga väheseks. Suurem probleem on lastega, kellel päris vanemaid pole, kes elavad näiteks asenduskodudes ja kellel pole ümber piisavalt palju hoolivaid inimesi. Sellistel puhkudel on prokurörid leidnud, et tuleks leida mingi võimalus, et keegi selliste noortega personaalsemat tegeleks.

3.4.6 Arutlus alaealiste õigusrikkujate kohtlemise süsteemi probleemidest

Uue alaealiste erikohtlemise süsteemi väljatöötamise eel peeti nõu erinevate asutustega, sealhulgas prokuratuuriga. Prokuröridel oli võimalik arvamust avaldada, mida ja kuidas nemad näevad:

„Need muudatused, mis tulid esimesest jaanuarist 2018 me prokuröridega, eriti just lastega tegelevate prokuröridega, räägiti kõik läbi ja arutati. Küsiti korduvalt meie arvamusi. See seadus on meie nägu.“ Int 2.

Siiski ei tähenda see seda, et kõik hakkas tööle ilma igasuguste probleemidega ja süsteemi edasi arendada ei tuleks. Väga suur töö on veel ees ja prokuröride poolt on erinevaid tähelepanekuid ka esitatud.

Kõigi küsitletute poolt viidati sellele, et uue süsteemi kehtima hakkamisel nende töökoormus suurenes hoobilt. Suuremas piirkonnas on prokurörid rohkem spetsialiseerunud alaealiste asjadele ja neid mõjutas koormuse suurenemine enim. Väiksemates piirkonades on alaealiste asju muude asjade kõrval vähem ja koormust see nii palju ei mõjutanud. Seoses asjaajamisega kulub ühe lapse kohta 3 korda rohkem aega, aga prokuröride arv seejuures ei muutunud. Sellega seoses tuli mõelda, kuidas efektiivsemalt asju ajada.

„Kujutage ette, et sa pead suhtlema vanemate ja siis selle lapsega, noh mulle meeldib laps öelda, ikkagi see nõuab aega. Sa ei saa seda ülejala teha, kui nad juba kohale tulevad siia. Sa ei saa monoloogi nendega pidada, see on ikkagi dialoog, et välja selgitada. Võtab aega.“
Int 1. Intervjueeritav 2.

Prokurörid ise iseloomustasid seda nii, et nad teevad väga suures osas sotsiaaltööd. Kriminaalmenetluse juhtimine, mõjutusvahendi valimine on juristi töö, aga igasugune korraldus, murede kuulamine jne juba sotsiaaltöö. Väga paljud tõid välja seda, et selles osas tuleks midagi muuta.

Selles osas saavad prokuratuuri siseselt prokuröri toetada konsultandid. Korraldav töö, mis ei eelda prokuröri poolt tegemist, on võimalik anda üle. Näiteks Tallinnasse on palgatud sotsiaaltöö taustaga konsultant, kes oma haridusest tulenevalt suudab paremini last mõista ja aidata alaealiste tegelevaid prokuröre. Konsultant ei pea tingimata olema juriidilise haridusega, sest kriminaalmenetluse käigus on vajalik lahendada ka muud probleemid, kui juriidilist laadi küsimused. Projekti raames on plaanis abistavaid konsultante veelgi palgata:

„On mingisugune Norra projekt läbi Justiitsministeeriumi, et piirkondadesse tulevad alaealistele spetsialiseerunud konsultandid, kes hakkavad aitama prokuröre alaealiste toimikutega.“ Int 5.

Kuna prokuratuuri jõuab väga palju erinevaid lapsi ja vähesed neid on nõ normlapsed, paljudel on erivajadused, siis on prokurörid ise küsinud ja neile on võimaldatud erinevaid koolitusi, mis just aitavad paremini aru saada erivajadustest ja vastavalt sellele suhtlemist suunata. Siiski ei anna ka erinevad koolitused piisavalt laiapõhjalist teadmist ja selle tõttu on eriti oluline rohkem kaasata lastekaitse spetsialisti või mõnda muud spetsialisti. Koolitusi saavad prokurörid üldiselt ise küsida, aga mõistagi tehakse neid vastavalt võimalustele. Prokurörid harivad ka ennast omal käel. Näiteks üks küsitlusest läbis ise finantseerides Gordoni perekooli, mis käsitleb lastega suhtlemist ja peresuhteid.

Lisaks üldistele koolitustele saavad alaealiste tegelevad prokurörid omavahel kokku ümarlaudadel ja arutavad probleeme:

„Meil 2 korda aastas toimub alaealiste prokuröride ümarlaud, kus me arutame üldised probleemid, proovime ühtsustada praktikat, lastepsühholoogid ka koolitavad meid.“ Int 4.

Prokuratuuri sees toimub pidev areng ja kogu kollektiiv mõtleb kaasa, kuidas paremini edasi minna. Oluline on see, et ka muud instantsid oleksid toetavad ja valmis vajalikke muudatusi tegema.

Prokurörid ei tunne ise, et nende vastutus oleks uute regulatsioonidega kuidagi suurenenud. Vastutus alaealise ja oma töö ees on samasugune, muutunud on viisid töö tegemiseks.

Riskide hindamisega tegelevad prokurörid hetkel ise. Kui varem oli selleks keegi kriminaalhooldusest, siis nüüd tuleb seda teha oma sisetunde järgi:

„Kui suur see risk on. Selle riski hindamisega tegelikult tegeleb prokurör. Meil ei ole sellist isikut enam kriminaalhoolduses, kes teeb selle riski hindamise ära mingite paberite järgi. Me hindamise ise neid riske. Oma elukogemusele või õpitule, kolmandale silmale või meelele tuginedes.“ Int 1. Intervjueeritav 2.

Riskide hindamise süsteemi parandamine võiks kõne alla tulla. Hindamisega peaks tegelema asutus, mis oskab andmeid süsteemselt analüüsida. Riskide tõhus hindamine võib aidata hinnata tulevikus tekkivaid vajadusi. Enda asutuse siseselt hindab riske ja politsei ja lastekaitse.

Enamikes piirkondades ei tegele alaealiste asjadega tegelevad prokurörid ainult alaealiste asjadega. Ka see tekitab probleeme. Alaealiste asjadega on surve väga kiiresti tegeleda, eesmärk on alates algusest mahtuda 3 kuu sisse, seda alates menetluse algusest kuni lahendini. Prokuröride hinnangul oleks ideaalne, kui saaks tegeleda ainult alaealiste asjadega. Kui menetluses on palju ka muid asju, siis see võib menetlustähtaega pikendada ja alaealistele see kindlasti hästi ei mõju. Prokurörid püüavad anda ennast parima, aga töömahu suurenedes on neil ikkagi ööpäevas ainult 24 tundi ja alati pole võimalik menetlusaega võimalikult lühikesena hoida:

„Mina tegelen varavastaste ja alaealistega, aga ideaalis võiks tegeleda keegi ainult alaealistega. Eesmärk on ju see, et kiiresti tuleks see lahendus. Seoses selle individuaalse lähenemisega on menetlustähtjad siiski igal pool pikenenud. Tulebki sellest, et leida see õige asi lapsele.“ Int 3.

Menetlustähtaega pikendab ka see, kui tegu on toime pandud grupis. Lastele meeldib gruppides liikuda ja mõnikord on need päris suured. Grupi puhul võib olla ka nii, et menetluse ajal tehakse tegusid juurde ja see omakorda pikendab ka menetlusaega.

Prokuröri ülesanne on algusest lõpuni mõelda ja hinnata, kuidas seel lapsel lõpuks toimida. Selleks on oluline kokku panna kogu pilt:

„Selleks, et valik teha ja üleüldse otsustada, mis see õige on, 1 või mitu või kuidas, tulebki minul kogu see võrgustik kokku koondada, läbi töötada, nende abil hinnata, mis see lapse abivajadus parasjagu on, mida talle vaja kohaldada on.“ Int 6.

Kui seda abivajaduse hindamist kohaliku omavalitsusega jagada, siis võiksid tulemused olla veelgi paremad ja lapsega rohkem arvestavad.

KOKKUVÕTE

Antud magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, kas alaealiste õigusrikkujate kohtlemise süsteem, mis hakkas Eestis kehtima 01.01.2018, on soovitud kujul tööle hakanud ja kuidas prokuröride töö selles valguses on muutunud. Alaealistega seonduv on oluline nii riigi, kui ka üksikisiku tasandil ja selle tõttu on eriline oluline töötada välja süsteem, mis parimal viisil vaele teele sattunud lapsi aitaks. Alaealiste puhul loodetakse ikka, et kunagi saavad neist kasulikud ühiskonna liikmed ja nad ei jätka kuritegelikku teed.

Prokuröride poolt vaadatakse esmajärjekorras, kas on võimalik menetlus lõpetada ja kohaldada mõjutusvahendit. Kui see ei tundu piisav, siis taotletakse kohtul esmalt mittekaristuslikku meedet, viimasel kohal on karistuse taotlemine. Vähesem kriminaalne karistus aitab kaasa sellele, et alaealine suurema tõenäosusega ei jää süsteemi ja tema tulevikus on rohkem võimalusi, kui kriminaalkaristus puudub.

Alaealiste kohtlemise aluseks olevate rahvusvaheliste regulatsioonidega on arvestatud siseriikliku õiguse väljatöötamisel. Eestis on hästi arvestatud laste õiguste ja parimate huvidega seadusandlikul tasandil. Uue alaealiste õigusrikkujate kohtlemise süsteemi väljatöötamisel on loodud laialdasemad võimalused, kui varem olid. Võimalik on läheneda veelgi individuaalsemalt ja leida parim lahendus just konkreetse lapse jaoks.

Uurimuse tulemustest selgus, et kõik intervjueeritud prokurörid pooldasid vana süsteemi muutmist ja alaealiste komisjonide kaotamist. Sellega seoses nimetati mitmeid põhjuseid: komisjonid ei olnud laste suhtes sõbralikud; komisjonipoolne mõjutamine ei avaldanud alaealisele piisavat mõju; puudus personaalne lähenemine; laps pidi menetluse kestel kokku puutuma liiga paljude ametnikega; menetluse uuendamine polnud komisjonil võimalik; mõjutusvahendite valiku hulk oli liiga väike; keskenduti palju lapse süüdistamisele. Siiski ei olnud arvamusel, et pärast komisjonide kaotamist oli kõik korras. Suur töökoormus lasus nüüd prokurörile ja tema ise pidi algusest lõpuni asja ära lahendama. Selle tõttu oli oluline töötada välja tõhus koostöö kohaliku omavalitsusega, kellel on samuti oluline roll lapsega tegelemisel, võiks isegi öelda, et keskne roll. Koostöö on aja jooksul palju paranenud, aga selles on veel arenemisruumi. Lapsega põhjalikum tegelemine on põhjastanud ka

menetlustähtaegade pikenemist. Enamus asju lahenevad siiski kolme kuu jooksul nagu on eesmärgiks seatud, probleem on keerulisemate asjade ja gruppide puhul, kus menetlusaeg võib pikemaks minna.

Alaealiste mõjutusvahendite valikul tuleb kõige enam kohaldamisele hoiatus, aga enamasti kohaldatakse lisaks sellele ka mõnda mõjutusvahendit kokkuleppel alaealisega. Ainult hoiatusega saab piirduda kergemate juhtumite puhul, kui pole korduvust ja kuritegu on pigem juhuslikku laadi, tegemist pole väljakujunenud kriminaaliga. Muudest mõjutusvahenditest on eelistatumaks sotsiaalprogrammid ja nendest mitmedimensiooniline pereteraapia. Selle põhjuseks ongi põhiliselt see, et see annab võimaluse mõjutada perekonda kui tervikut, mis on alaealisi silmas pidades väga oluline. Alaealist pole võimalik vaadelda ilma perekonnata, nad on tugevalt seotud. Alaealise probleemide korral on tavaliselt probleemid ka mujal, see on kindel raskemate juhtumite puhul. Sotsiaalprogrammide kõrval leiab palju kohaldamist ka üldkasulik töö. Paljud leiavad, et see on mõjus ja arendab töökasvatust. Alaealiste komisjonide toimimise ajal määrati seda peamise asjana peaaegu igapähele ja sellist lähenemist prokurörid õigeks ei pidanud. Probleemiks on see, et kriminaalhoolduse sotsiaalprogrammi saamiseks tuleb määrata üldkasuliku töö tunde isegi siis, kui prokurör seda vajalikuks ei pea. Selle probleemi muutmise nimel teevad prokurörid tööd ja vajalikke asutusi on sellest teavitatud.

Vältimatult tuleb kohaldada tekitatud kahju hüvitamist, sest kahju ei saa jääda õhku, kui kahju ja kannatanu on olemas. Ka selle mõjutusvahendi puhul püüavad prokurörid mõelda, kuidas hüvitamisega just alaealist mõjutada, et vältida olukorda, kus lihtsalt vanem kahju kinni maksab ja laps ise ei tunne vastutust. On leitud lahendusena, et laps tasub kahju ise oma rahast või kergemate remonttööde puhul parandab lõhutu ära. Siiski on ka suuremaid kahjusid, kus tuleb lihtsalt vanemal kahju kinni maksta.

Sõltuvus- või muud ravi määratakse vaid siis, kui see on arsti või mõne spetsialisti poolt nõutav. Prokurör saab ainult peale vaadates hinnata, kas ravi võiks vaja minna, aga ravile suunamiseks temal pädevust ei ole. Selle tarbeks on erinevad tervisekeskused, kes vajaliku hindamise ära teevad.

Kõige positiivsema poole pealt toodi välja muu asjakohase kohustuse määramise võimalust. Sinna alla on võimalik määrata mida iganes, mis tundub lapse seisukohalt õige ja vajalik. See kohustus annab kõige paremini võimaluse kohalikke olusid ära kasutada ja leida lapsele

tegevust. Eriti oluline on selline võimalus väiksemas piirkonnas, kus igasuguste programmide pakkumise võimalus on palju väiksem või lausa olematu. Prokuröride arvates oleks mõistlik kasutada ära olemasolevat võrgustikku noortekeskuste näol. Nendes tegutsevad noortele spetsialiseerunud inimesed, kes oleksid põdevad ka probleemsete noortega tegelemisel.

Probleemidena toodi prokuröride poolt välja seda, et tööjaotust erinevate asutuste vahel tuleks veel arendada. Prokuröri töö on alaealistega tegelemisel paljuski muutunud sotsiaaltööks ja selles osas saaks rohkem toetada kohalik omavalitsus, kelle roll alaealistega tegelemisel on samuti väga suur. Probleem on ka väiksemate piirkondade ebavõrdne kohtlemine võrreldes suurematega. Selles osas tuleb küsimuse alla just erinevate programmide võimaldamine, mis tiheasustusega kohtades on mõistagi parem. Prokurörid ei ole rahul, et eristatakse lapsi nende elukoha tõttu. Kuna koostöö kohaliku omavalitsusega on üldiselt väga hea, siis enamasti lahendus leitakse, aga ka riiklikul tasandil tuleks mõelda sellele, et lastel oleksid võrdsed võimalused elukohast hoolimata. Eriti, kui programm on ennast tõestanud ja paljusid aidanud, siis tuleks seda võimaldada järjest rohkem (siin oli juttu mitmedimensioonilisest pereteraapiast).

Teatud juhtudel on lapsed vaja ühiskonnast eraldada ja selleks puhuks saab kohaldada kinnise lasteasutuse teenust. Antud teenuse küsimine tuleb kõne alla raskematel juhtudel ja see on üks rangemaid meetmeid. Kinnise lasteasutuse teenus on aja jooksul väga palju muutunud ja üldiselt on muutused olnud positiivsed, samas leiavad prokurörid, et teenust võiks veel arendada ja kinnises lasteasutuses võiks olla erinevaid režiime, sest kõik ei vaja nii ranget režiimi nagu seal hetkel on. Positiivse muudatusena saab eelmisest aastast ka vahistamist asendada kinnise lasteasutusega, mis tähendab, et veelgi rohkem saab vältida lapse saatmist vanglakeskkonda. Prokuröri jaoks on väga raske küsida lapse vahistamist või vangistust ja seda tehakse ainult vältimatutel juhtudel, ka nende jaoks on hea, et on võimalik saata laps hoopis kinnisesse lasteasutusse. Samas on siin teatud juhtudel probleemiks kohapuudus kinnistes lasteasutustes. Ka seda teenust arendatakse ja püütakse juurde luua kohti, et kõik saaksid vajalikku abi kohe, kui seda vaja on.

Alaealiste mõjutusvahendite kohaldamisega noorele täiskasvanule intervjueeritavad palju kokku ei puutunud. Arvati, et selline muudatus seaduses on hea, aga selle kohaldamise

teadlikkust on vaja tõsta. Arvestades inimese arenemist, siis paljud ei ole sotsiaalselt küpsed alates 18.eluaastast ja neile võiks alaealiste mõjutusvahendi kohaldamine kasuks tulla. Paljud alaealistega tegelevad prokurörid täiskasvanute asjadega kokku ei puutu ja seega puudub neil selle sätte kohaldamise võimalus.

Uue alaealiste erikohtlemise süsteemi mõju lastele võiks uurida eraldi põhjalikumalt ja pikema aja vältel. Samuti võiks uurida seda, kuidas alaealiste mõjutusvahendite kohaldamine noorele täiskasvanule on mõjunud ja kui palju seda kohaldatakse. Alaealiste õigusrikkumiste süsteemi mõju alaealiste korduvrikkumiste vähenemisele on samuti võimalik tulemuslikult hinnata pikema perioodi vältel. Hindamisel tuleks vaadata, kas isik jätkab täisealisena kuritegude toimepanemist, kui on alustatud alaealisena.

The reform in juvenile criminal proceedings and penal law and its impact

Summary

Minors have always committed acts that society judge. On the one hand, the reason may be to show and to impose themselves, on the other hand the desire to belong to the group, which may cause the minor to commit something wrong. In the case of a juvenile offender, it is important for the prosecution to influence him / her to prevent future offenses and to behave lawfully. In order to achieve the goals that have been achieved, there must be a system that, in the best way, affects the lawful behavior of the minor even after he or she has committed the offense.

Adopting measures for juvenile offenders has always been a priority. Priorities have been set by ministries and trends in criminal policy, where the prevention of juvenile delinquency is important, as it helps to prevent crimes in adulthood.

The prosecutor has an important role in dealing with juvenile offenders and in Estonia this role has been higher than ever since last year. As the juvenile committees were abolished, which decided the juvenile sanction after completion of the procedure, the prosecutor himself/herself determines the sanction. The prosecutor's assessment of the new system is therefore important.

The Master's thesis examines how the work of juvenile prosecutors has changed since the implementation of the new system, how much the prosecutors use sanctions after finishing the proceedings, which sanctions are most effective, the impact of the new system on juvenile offenders and the quality of cooperation between different authorities who deal with juvenile offenders. Whereas the changes have been in place since the beginning of last year, research on this issue is topical and the impact of the new system has not yet been sufficiently researched.

The aim of the Master's thesis is to find out how the new system of special treatment for minors, which came into force on 01.01.2018, has fulfilled its objectives and has it started to work as expected, which is based on the choice of the sanction, its impact on the minor, as well as to analyze negative aspects which has come out implementation of the system. In the

Master's thesis, the author focuses mainly on the views of prosecutors specializing in juvenile offenses.

The theoretical part of the Master's thesis describes which international and national regulations are the basis for special treatment of minors in criminal proceedings, provides an overview of statistics on crimes committed by minor, the causes of juvenile delinquency and the restoration of the ability of minors to cope.

The empirical part of the Master's thesis tries to find answers to the following questions:

- 1) Why was it necessary to change the previously applied system? How the new system which came into force in 01.01.2018 has come into operation?
- 2) How prosecutors apply new ways to affect minors and whether these ways are well applicable?
  - 2.1. What measures are most likely to affect minors and support the child the most?
  - 2.2. What are the obstacles and opportunities for prosecutors to use sanctions?
- 3) What are the negative aspects in the new system of special treatment for minors and possible solutions?

A qualitative method has been used in the Master's thesis for data collection. The research method is semi-structured interviews. On the one hand, there is a pre-compiled interview plan, and on the other hand, when conducting a semi-structured interview, you can change the queue of questions and ask questions for clarification. An interview conducted in this way can be used to investigate more flexibly the current situation and the interviewee's thoughts on the research question. A total of 9 prosecutors dealing with juvenile delinquents were interviewed, 3 from the Northern District Prosecutor's Office, 3 from the Western District Prosecutor's Office, 1 from the Southern District Prosecutor's Office and 2 from the Eastern District Prosecutor's Office.

Prosecutors will examine, as a matter of priority, whether it is possible to terminate the proceedings and to apply a sanction. If this does not seem to be sufficient, the court will first seek a non-punitive measure, the last being the imposition of a penalty. Less criminal punishment contributes to the fact that a minor is less likely to remain in the system and has more opportunities in the future if there is no criminal punishment.

The international regulations on the treatment of minors have taken into account the development of national law. In Estonia, the rights of the child and the best interests at the legislative level are well taken into account. Wider opportunities have been created in the development of a new system of treatment of juvenile offenders than they were in the past. It is possible to approach even more individually and find the best solution for a particular child.

The results of the study showed that all the prosecutors interviewed were in favor of changing the old system and abolishing juvenile committees. Several reasons were mentioned in this regard: the committees were not child friendly; the influence of the Commission did not have a sufficient impact on the minor; there was no personal approach; the child had to deal with too many officials during the proceedings; it was not possible for the Commission to reopen the procedure; the range of sanctions was too small; focused on the accusation of the child. However, it was not considered that after the abolition of the committees, everything was fine. The great workload now fell on the prosecutor and he/she had to settle the matter from the beginning to the end. Because of this, it was important to develop effective co-operation with the local government, which also plays an important role in dealing with the child. Cooperation has improved a lot over time, but there is still room for improvement.

Sanction which is applied the most is warning, but mostly is applied additionally with other sanctions in agreement with the minor. Only a warning can be confined to lighter cases, if there is no recurrence and the crime is more of a random nature, it is not a well-established criminal. Among other sanctions, social programs and of them multi-dimensional family therapy is more preferred. The main reason for this is that it provides an opportunity to influence the family as a whole, which is very important for minors. A minor cannot be seen without a family, they are strongly connected. Problems with the minor are usually problems elsewhere, as is the case with more serious cases. In addition to social programs, there is a lot of application of community service. Many find this to be effective and to develop working education. During the operation of the juvenile committees, it was identified as the main thing for almost everyone, and prosecutors did not consider such an approach. The problem is that in order to get a social program, it is necessary to determine the hours of community service even if the prosecutor does not consider it necessary. The prosecutors are working to change this problem and the necessary authorities have been informed about it.

Inevitably, compensation for the damage caused must be applied, because the damage cannot remain in the air when the damage and the victim exist. Also for this sanction, prosecutors try to think about how to influence a minor in compensation, in order to avoid a situation where the parent alone pays for the damage and the child does not feel responsible. It has been found that the child pays for the damage himself or that the repair works for the lighter repair works. However, there are also major losses that simply have to be paid by the parents.

Addiction or other treatment is only prescribed if it is required by a doctor or a specialist. The prosecutor can only look at whether the treatment may be necessary, but he/she has no competence to refer to the treatment. For this purpose, there are various health centers that make the necessary assessment.

The most positive side was the possibility of imposing other appropriate obligations. Underneath it is possible to determine what seems right and necessary from the child's point of view. This commitment provides the best opportunity to take advantage of local conditions and find activities for the child. This is especially important in a smaller area where the opportunity to offer any kind of program is much less or even absent.

Problems were raised by prosecutors that the division of labor between different authorities should be further developed. The work of the prosecutor in dealing with minors has in many ways become a social work, and local government, whose role in dealing with minors is also very large, could be more supportive in this regard. The unequal treatment of smaller regions compared to larger ones is also a problem. In this regard, it is precisely the provision of the various programs that are, of course, better in densely populated areas. Prosecutors are not satisfied with the distinction between children because of their place of residence. Since cooperation with the local government is generally very good, the solution is mostly found, but at the national level one should also think that children have equal opportunities regardless of their place of residence. Especially when the program has proven itself and helped many, it should be made more and more available.

In some cases, children need to be separated from society and, for that purpose, a closed childcare institution service can be applied. Asking for this service comes in more difficult cases and this is one of the toughest measures. The closed childcare service has changed a lot over time, and in general the changes have been positive, while prosecutors find that the service could still be developed and there could be different regimes in a closed childcare

facility because not everyone needs the strict regime as it is at the moment. As a positive change, the custody of the child can also be replaced by a closed child care institution, which means that even more can be done to prevent sending child to the prison environment. It is very difficult for a prosecutor to ask for a child's arrest or imprisonment, and this is done only in unavoidable cases, and it is good for them that it is possible to send the child to a closed childcare institution instead of prison. At the same time, there is a problem in some cases of lack of space in closed child care institutions. This service is also being developed and attempts are made to create places so that everyone can get the help they need right away.

The application of juvenile sanctions to the young adult did not touch much of the interviewees. It was thought that such a change in the law is good, but there is a need to raise awareness of its application. Given the evolution of the human being, many are not socially mature since the age of 18 and could benefit from the application of a minors sanction. Many juvenile prosecutors do not come into contact with adult affairs and thus have no possibility of applying this provision.

The impact of the new system of special treatment for minors on children could be explored separately in greater depth and over longer time. It could also be explored how the application of juvenile sanctions to a young adult has been effective and how much it is applied. The impact of the juvenile delinquency system on the reduction of juvenile offenses can also be effectively assessed over a longer period. The assessment should look at whether a person continues to commit crimes as an adult when commenced as a minor.

Kasutatud kirjandus

Allikad:

1. Ahven A., Kruusmaa K-C., Leps A., Tamm K., Tammiste B., Tüllinen K., Solodov S., Sööt M-L. Kuritegevus Eestis 2017.
2. Ahven A. Kuritegevus Eestis 2018. Kuritegevuse ülevaade. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumentid/02_kuritegevuse_ylevaade.pdf
3. Alaealistele spetsialiseerunud prokuröride kokkulepe. Kuriteo toime pannud alaealiste erikohtlemine kriminaalmenetluses. Narva-Jõesuu, 21.02.2018.
4. Anniste K., Biin H., Osila L., Koppel K., Aaben L., „Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018 „, aruanne Praxis 2018.a. lk 52-53. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2017/11/Lapsed-vanemad-aruanne.pdf>
5. Arnold S., Flack D., Heilbrun K. „Risk assessment and juvenile resentencing: A critical analysis“. Wiley Online Library 18.10.2018.
6. Eesti statistika. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV021&lang=2>
7. Goldson B., Rathbone Building E. „Rethinking Youth Justice: Comparative Analysis, International Human Rights and Research Evidence“ SAGE Publications 2006.a.
8. Gröning L., Švrljuga Sætre H. „Criminal justice and detention.“ Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.idunn.no/childrens_rights_in_norway/5_criminal_justice_and_detention?fbclid=IwAR05FARmWsxZ3xQDzwHdqdx9mQOGhAEqCVLZ1c9JCJ09Hn9vN1SAop2AP58
9. Hau H.G., Smedle A.C. „Young male offenders in community-based rehabilitative programmes – self-reported history of antisocial behaviour predicts recidivism“. International Journal of Social Welfare 2011:20: 413–420
10. Isikuandmete töötlemine kohtumenetluses. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.kohus.ee/et/kohtusse-poordumine/isikuandmete-tootlemine>
11. Kainem ja tervem Eesti. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.tai.ee/et/kainem-ja-tervem-eesti>
12. Kaldoja K. „Prokurör kui Hunt Kriimsilm ehk Jaan Teemant 100 aastat hiljem“. Juridica 2018/8

13. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Arvutivõrgus kättesaadav:
<https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kriminaalpoliitika/kriminaalpoliitika-arengusuunad-aastani-2018>
14. Kruusmaa K-C. Kuritegevus Eestis 2018. Kriminaaljustiitssüsteem. Arvutivõrgus kättesaadav:
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/12_kriminaaljustiitssusteem.pdf
15. Kuritegevusvastased prioriteedid. Arvutivõrgus kättesaadav:
<https://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/kriminaalpoliitika/kuritegevusvastased-prioriteedid>
16. Laherand, Meri-Liis. „Kvalitatiivne uurimisviis.” Tallinn 2008.a.
17. Laste ja noorte õigused ja kohustused. Arvutivõrgus kättesaadav:
<https://www.oiguskantsler.ee/et/laste-ja-noorte-%C3%B5igused-ja-kohustused>
18. Laste ja perede komisjoni loomisest. Arvutivõrgus kättesaadav:
https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Lastekaitse/infokaart_laste_ja_perede_komisjon.pdf
19. Lepik K., Harro-Loit H., Kello K., Linno M., Selg M., Strömpl J. „Intervjuu“ 2014. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://samm.ut.ee/intervjuu>
20. Luuk A., Tiko A., Luuk H., Luuk K., Sova H., Kollamaa Rander K. uuring „Kinnises asutuses viibivate laste kognitiivsete ja isiksuslike omaduste ning vaimse tervise, sõltuvuskäitumise ja sotsiaalse tausta „ Tallinn 2014.a. Arvutivõrgus kättesaadav:
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/loplik_aruanne_luhi_1.pdf
21. Markina A., Žarkovski B., „Laste hälbiv käitumine Eestis“. Tallinn 2014.
22. Mitmedimensiooniline pereteraapia (MDFT). Arvutivõrgus kättesaadav:
<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse/mitmedimensiooniline-pereteraapia-mdft>
23. Rammus K. „Muudatused alaealiste õigusrikkujate kohtlemise süsteemis toetavad noore abivajajaga tõhusamat tegelemist”. Arvutivõrgus kättesaadav:
<https://www.just.ee/et/uudised/muudatused-alaaliste-oigusrikkujate-kohtlemise-susteemis-toetavad-noore-abivajajaga>
24. RKKK 3-1-1-43-06 14. juuni 2006. a.

25. Saar J. „Alaealiste kasvatus- ja karistusasutuste kasvandike hilisemad kriminaalsed karjäärid.“ 725-726 Juridiva X 2003.a.
26. Salla, K. A., Tamm, K. (2008). Mõjutusvahendite kasutamine erikoolides. Tallinn: Justiitsministeerium.
27. Salla J.: vägivalla mõju lapsele ei arvestata piisavalt. ERR 30.11.2018. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.err.ee/881070/jako-salla-vagivalla-moju-lapsele-ei-arvestata-piisavalt>
28. Spin-programm. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.spinprogramm.ee/>
29. Step-programm. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://step.ee/>
30. Surva L., Tamm K. Kuritegevus Eestis 2018. Alaealiste õigusrikkumised. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumentid/05_alaealiste_oigusrikkumised.pdf
31. Taastava õiguse põhimõtete ja alaealist mõjutavate meetodite kasutamine politseitoos. SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus 2018.
32. Taasühikonnastamine. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.vangla.ee/et/karistuse-kandmine/taasuhiskonnastamine>
33. Tamm K. „Alaealiste õigusrikkujate kohtlemise põhimõtted.“ 22.11.2017. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://ajakiri.lastekaitseliit.ee/2017/11/22/alaealiste-oigusrikkujate-kohtlemise-pohimotted/>
34. Tamm K., Salla K.A. Laste toime pandud süütegude reageerimise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüs nr 5/2016. lk 3. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumentid/tamm_k_salla_k-a_2016_laste_toime_pandud_suutegudele_reageerimise_analuus.pdf
35. T and V v. United Kingdom. 16.12.1999. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/t-and-v-v-united-kingdom>
36. Teatamiskohustus. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/laste-seksuaalne-vaarkohtlemine/teatamiskohustus>
37. Vangide ja kriminaalhooldusaluste arv. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.vangla.ee/et/uudised-ja-arvud/vangide-ja-kriminaalhooldusaluste-arv>
38. Velsker L. „Elu tugeva režiimiga Viru vanglas käib vabaduse ootuses“. Postimees 20.02.2018.

39. Vetemaa K. Taastav õigus töös alaealiste õigusrikkumistega. Magistritöö, Tallinn 2016
40. Viira, A. (2017) Kohaliku tasandi lastekaitsetöö tulemuslikkuse suurendamine ja jätkusuutlik arendamine. Sotsiaalministeerium

Kasutatud normatiivmaterjal:

41. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. 2012/C 326/02. Euroopa Liidu Teataja C326/391.
42. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://rm.coe.int/16804b2cf3>
43. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010, 14, 54.
44. Karistusseadustik. RT I, 04.01.2019, 15.
45. Kriminaalhooldusseadus. RT I, 13.03.2019, 100
46. Kriminaalmenetluse seadustik. RT I, 07.12.2018, 24.
47. Lapse õiguste konventsioon. RT II 1996, 16, 56.
48. Lastekaitse seadus. RT I, 12.12.2018, 49
49. Seletuskiri karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmise) eelnõu juurde. Arvutivõrgus kättesaadav: [https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/56a447c6-1e2a-4243-a488-4647f80062eb/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(alaealiste%20C3%B5igusrikkujate%20kohtlemise%20muutmise\)](https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/56a447c6-1e2a-4243-a488-4647f80062eb/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(alaealiste%20C3%B5igusrikkujate%20kohtlemise%20muutmise))
50. Sotsiaalhoolekande seadus RT I, 21.12.2018, 19.
51. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"). Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/BeijingRules.aspx>
52. Vabariigi valitsus „Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (alaealiste õigusrikkujate kohtlemise muutmise) 453 SE“ Arvutivõrgus kättesaadav: [https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/56a447c6-1e2a-4243-a488-4647f80062eb/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(alaealiste%20C3%B5igusrikkujate%20kohtlemise%20muutmise\)](https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/56a447c6-1e2a-4243-a488-4647f80062eb/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(alaealiste%20C3%B5igusrikkujate%20kohtlemise%20muutmise))
53. Vangistus seadus § 12 lg 1 p 2. RT I, 09.03.2018, 19.

54. Volaõigusseadus. RT I, 20.02.2019, 8

Lisa 1.

Küsimused prokuröridele:

1. Kui kaua Te olete prokurörina töötanud?
2. Kas Te olete alaealiste kriminaalajadele spetsialiseerunud?
3. Millal hakkasite tegelema alaealiste kriminaalajadega? Millised erisused on võrreldes täiskasvanute ajade menetlemisega?
4. Kas olete saanud ka spetsiaalseid koolitusi?
  - 4.1. Kui jah, siis milliseid?
  - 4.2. Millistest oskustest/teadmistest/koolitustest tunnete puudust?
5. Kuidas on Teie töö muutunud seoses 01.01.18 kehtima hakanud alaealiste kohtlemise süsteemiga? Kas on asju, mis on raskemaks muutunud? Kas on asju, mis muutusid kergemaks? Millised on kõige suuremad muutused?
6. Mida arvate alaealiste komisjonide kaotamisest? Kas tundub, et pärast komisjonide kaotamist on midagi puudu või on kõik ülesanded jaotunud?
7. Kas prokuröri roll alaealiste kriminaalmenetluses on alates 01.01.2018 oluliselt muutunud? Kui jah, siis millised on peamised muutused? (Nt muutunud vastutus seoses uute võimalustega, mida prokuröril on võimalik kohaldada, kui kriminaalmenetlus lõpetatakse)
8. Kui palju kasutate võimalust lapsi pärast menetluse lõpetamist otse sotsiaalprogrammi suunata? Kas Teie arvates on sotsiaalprogrammid tõhusad? Kas neid on piisavalt? Milline neist on kõige tõhusam? Ebaefektiivseim?
9. Mida arvate kinnisest lasteasutusest? Kui efektiivne see on? Millal tasub last kinnisesse lasteasutusse suunata? Millal peaks seda vältima? Millised on põhilised kinnise lasteasutusega seotud probleemid?
10. Mida arvate sellest, et alaealiste mõjutusvahendeid on kohtul võimalik kohaldada ka noorele täiskasvanule? Kas see muudatus oli vajalik? Kasutatakse seda võimalust palju?
11. Kas olete täheldanud uue süsteemi positiivset mõju lastele võrreldes varem kehtinud süsteemiga? Milles positiivsem mõju väljendub? Kas lapsed tunnevad, et neid kuulatakse rohkem ja nende mõtetega arvestatakse?
12. Kas olete täheldanud uue süsteemi negatiivseid külge? Mis Teie arvates ei toimi?

13. Kuidas hindate erinevate asutuste koostööd alaealiste õigusrikkujatega tegelemisel? Kellega Teil tuleb enim koostööd teha? Kuidas hindate politsei rolli? Kuidas hindate lastekaitse rolli?

14. Kas on palju korduvaid rikkujaid? On nende arv vähenemas või pigem mitte?

15. On Teil ettepanekuid süsteemi parandamiseks? Milliseid?

Tänan!

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Helen Prins,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Alaealiste kriminaalmenetluses ja karistusõiguses toimunud reform ja selle mõju“, mille juhendaja on *MA Anna Markina*,
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 30.04.2019.a.